

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

Využití alternativních trestů v kontextu Probační a mediační služby

Bakalářská práce

Autor: Anna Svobodová
Studijní program: B6731 – Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce (SPB)
Forma studia: Prezenční
Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Anna Svobodová
Studium:	U1828
Studijní program:	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce
Název bakalářské práce:	Využití alternativních trestů v kontextu Probační a mediační služby
Název bakalářské práce AJ:	Use of alternative punishments in context of Probation and mediation service

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat využitím alternativních trestů. V teoretické části bakalářské práce budou vymezeny základní pojmy spojené s tímto tématem, jednotlivé alternativní tresty využívané v ČR a činnost Probační a mediační služby v souvislosti s alternativními tresty. V praktické části bude využito kvalitativní strategie rozhovoru s experty, která bude zaměřena na praxi.

MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. Encyklopedie sociální práce. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7. ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2. SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H. Beck, 2000. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-350-7.

Garantující pracoviště:	Ústav sociální práce, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.
Oponent:	Mgr. Iva Junová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	30.4.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Anna Svobodová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Daniele Květenkové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce a cenné rady, které mi poskytla při jejím zpracování. Dále bych také chtěla poděkovat všem zúčastněným osobám za jejich ochotu a spolupráci při realizaci rozhovorů.

Anotace

SVOBODOVÁ, Anna. *Využití alternativních trestů v kontextu Probační a mediační služby*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2021.
Bakalářská práce

Bakalářská práce se zaměřuje na téma alternativních trestů v kontextu Probační a mediační služby. V úvodu teoretické části budou vymezeny a definovány základní pojmy. Dále bude představen koncept restorativní justice, jeho hlavní myšlenky a principy. Vzhledem k tématu bakalářské práce bude v rámci teoretické části zmíněna i Probační a mediační služba, historie probace a mediace a činnosti Probační a mediační služby. Závěr teoretické části se bude zabývat alternativními tresty. Budou zde popsány alternativní tresty, jejichž výkonem je pověřena Probační a mediační služba. Empirická část je tvořena kvalitativním výzkumem ve formě polostrukturovaného rozhovoru s pracovníky a pracovníkyněmi Probační a mediační služby. Hlavním výzkumným cílem je zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí ukládání a výkon alternativních trestů. Zjištěná data budou v rámci empirické části analyzována a interpretována.

Klíčová slova: alternativní trest, Probační a mediační služba, probace, mediace, trestný čin, pachatel

Annotation

SVOBODOVÁ, Anna. *Use of alternative punishments in context of Probation and mediation service*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2021. Bachelor thesis

The bachelor thesis focuses on the topic of alternative punishments in the context of the Probation and Mediation Service. The basic terms will be defined in the introduction of the theoretical part. Next, the concept of restorative justice, its main ideas and principles will be presented. Due to the topic of the bachelor's thesis, the Probation and Mediation Service, the history of probation and mediation and the activities of the Probation and Mediation Service will be mentioned in the theoretical part. The conclusion of the theoretical part will deal with alternative punishments. Alternative punishments, the execution of which is entrusted to the Probation and Mediation Service, will be described in this section. The empirical part consists of qualitative research in the form of a semi-structured interview with the staff of the Probation and Mediation Service. The main research goal is to find out how the staff of the Probation and Mediation Service evaluates the imposition and execution of alternative punishments. The obtained data will be analyzed and interpreted within the empirical part.

Key words: alternative punishment, Probation and mediation service, probation, mediation, crime, offender

Obsah

Úvod	1
1 Definice základních pojmů	3
1.1 Trestný čin	3
1.2 Pachatel	3
1.3 Alternativní trest	4
1.4 Probace a mediace	4
2 Restorativní justice	5
3 Probační a mediační služba	6
3.1 Historie a vývoj probace a mediace	7
3.2 Činnosti Probační a mediační služby	8
3.2.1 Probační činnosti	9
3.2.2 Mediační činnosti	10
3.2.3 Práce s mladistvými a nezletilými	12
4 Alternativní tresty vykonávané Probační a mediační službou	12
4.1 Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem	14
4.2 Trest domácího vězení	16
4.3 Obecně prospěšné práce	17
4.4 Peněžitý trest	18
4.5 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce	19
4.6 Další alternativní tresty	20
4.6.1 Propadnutí majetku a propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty	20
4.6.2 Zákaz činnosti	21
4.6.3 Zákaz pobytu	21
4.6.4 Vyhoštění	21
5 Empirická část	23
5.1 Cíl empirické části	23

5.2	Transformace dílčích výzkumných cílů na tazatelské otázky.....	24
5.3	Zvolená výzkumná strategie	26
5.4	Charakteristika výzkumného souboru	27
5.5	Organizace a průběh sběru dat.....	28
5.6	Způsob zpracování dat	29
5.7	Analýza výsledků.....	29
5.8	Shrnutí empirické části	40
	Závěr.....	44
	Seznam použité literatury	47
	Seznam tabulek.....	50
	Seznam příloh.....	51

Úvod

Tématem bakalářské práce je Využití alternativních trestů v kontextu Probační a mediační služby. Inspiraci pro mě při výběru tématu bakalářské práce představoval především můj vlastní zájem o téma alternativních trestů a s tím související činnost Probační a mediační služby. V rámci svého budoucího profesního směřování, uvažuji o možnosti vydat se právě tímto směrem. Činnost Probační a mediační služby vnímám pro společnost jako velmi zásadní a prospěšnou. Cílem bakalářské práce je zjistit, jak pracovníci a pracovnice Probační a mediační služby hodnotí ukládání a výkon alternativních trestů.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V teoretické části budou nejdříve vymezeny základní pojmy, které jsou pro bakalářskou práci stěžejní. Základními pojmy jsou trestný čin, pachatel, alternativní trest, probace a mediace. Další kapitola bude zaměřena na koncept restorativní justice. Kapitola bude obsahovat její definici, význam a základní principy. Budou zde uvedeny a následně komparovány hlavní myšlenky konceptu restorativní a retributivní justice. Následující kapitola bude věnována Probační a mediační službě. Úvod kapitoly bude zaměřen na obecné informace ohledně Probační a mediační služby, na její definici a organizační strukturu. Dále se kapitola bude zabývat historií, vývojem probace a mediace a činnostmi Probační a mediační služby, které byly rozčleněny do tří kategorií – probační činnosti, mediační činnosti a práce s mladistvými a nezletilými. Závěr teoretické části bude tvořen kapitolou o alternativních trestech, jejichž výkonem je pověřena Probační a mediační služba. Tato kapitola bude zaměřena na smysl alternativních trestů, negativní dopady trestu odnětí svobody, s tím spojený pobyt ve vězení, důvod vzniku alternativních trestů a výhody ukládání alternativních trestů. Bude zde popsán alternativní trest podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem, trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžité trest, trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a další alternativní tresty.

Empirická část se bude zabývat výzkumem, který bude v rámci bakalářské práce realizován. Cílem empirické části je zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí ukládání a výkon alternativních trestů. Pro výzkum bude využita kvalitativní výzkumná strategie. Potřebná data budou získávána pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory budou uskutečněny s informanty, kteří

působí ve střediscích Probační a mediační služby na pozici probačního úředníka. Empirická část bude obsahovat popis cíle praktické části včetně hlavního výzkumného cíle a jednotlivých dílčích cílů, zvolené výzkumné strategie, výzkumného souboru, organizace a sběru dat a způsobu zpracování dat. Následovat bude samotná analýza zjištěných dat. V závěru empirické části bude odpovězeno na vymezené dílčí cíle.

Bakalářská práce je určena odborné veřejnosti, zejména odborníkům, kteří se v této oblasti pohybují, například soudcům, státním zástupcům nebo probačním úředníkům. Výsledky výzkumného šetření by mohly posloužit k určení kvality současného nastavení ukládání a výkonu alternativních trestů, k případnému upozornění na nedostatky a na možnosti vylepšení či zvýšení efektivity ukládání i výkonu alternativních trestů. Bakalářská práce by mohla mít využití i pro další studenty, kteří mají o danou problematiku zájem.

1 Definice základních pojmů

V této kapitole se zaměřím na definici základních pojmů souvisejících s tématem bakalářské práce. Nejprve se budu zabývat pojmem trestný čin, jeho dělením a formami. Na pojem trestný čin navážu definicí pojmu pachatel. Zde zmíním i pojmy jako spolupachatel či účastník trestného činu. Dalším pojmem, na který se zaměřím, bude alternativní trest. Na závěr kapitoly popíšu také pojmy probace a mediace.

1.1 Trestný čin

Trestným činem je protiprávní jednání, které splňuje znaky popsané v zákoně č. 40/2009 Sb. a je tímto zákonem označeno za trestný. Trestné činy se dělí do dvou základních skupin – přečiny a zločiny. Přečinem jsou myšleny veškeré nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy, za které je soudem ukládán trest odnětí svobody s horní hranicí do 5 let. Pojmem zločin jsou označeny všechny ostatní trestné činy, které nejsou zákonem stanoveny jako přečiny. Zvláště závažným trestným činem jsou úmyslné trestné činy, za něž odsouzenému náleží trest odnětí svobody s horní hranicí nejméně 10 let. Za trestné činy se považuje i příprava a pokus o provedení trestného činu. Pouze trestní zákon definuje trestné činy a stanovuje trestní sankce, které mohou být za spáchaný trestný čin uloženy. (Zákon č. 40/2009 Sb.)

1.2 Pachatel

Pachatelem je ten, kdo se svým jednáním dopustil trestného činu, přípravy nebo pokusu o provedení trestného činu. Pachatelem se stává i spolupachatel a účastník. Spolupachatelem je osoba, která se na spáchání trestného činu spoluúčastnila s další osobou či osobami. Všechny tyto osoby jsou brány jako by trestný čin spáchaly samy. Jako účastník je označována osoba, která celý proces provedení trestného činu, organizovala, k danému činu navedla jinou osobu nebo jiné osobě dopomohla ke spáchání trestného činu. (Zákon č. 40/2009 Sb.)

1.3 Alternativní trest

Pojem alternativní trest lze jednoduše shrnout jako veškeré tresty, které nejsou spojovány s odnětím svobody. Je to tedy alternativa k umístění pachatele do vězení. Tyto tresty nelze uložit současně s trestem odnětí svobody. Zavedením alternativních trestů je soudům poskytnuta rozmanitější škála možností potrestání za konkrétní trestný čin. Při ukládání alternativního trestu se často přihlíží k okolnostem, povaze a závažnosti spáchaného trestného činu. K využití alternativních trestů by se mělo přistupovat pokaždé, kdy je možné dosáhnout účelu trestu i bez odnětí svobody. Alternativním trestem je například domácí vězení či obecně prospěšné práce. (Matoušek, 2016)

1.4 Probace a mediace

Probací se rozumí dohled vykovávaný pověřenou osobou – probačním pracovníkem, nad odsouzeným, který udělený trest absolvuje na svobodě. Odsouzený má soudem stanovený čas, který musí strávit v osobním kontaktu s probačním pracovníkem. Důležité je zde také zmínit pojem parole. Parole je specifický pojem označující dohled, jež je vykonávaný nad odsouzeným, který je podmíněně propuštěn z vězení. Na jedné straně probace kontroluje samotný výkon trestu odsouzeného, na druhé straně poskytuje podporu a pomoc, jejímž cílem je, aby se odsouzený v budoucnu dalšího trestního jednání nedopouštěl. Výkonem probace je v České republice pověřena Probační a mediační služba. (Matoušek, 2013)

Mediace je jednou z možností zprostředkovaného řešení sporu. Účastníci při mediaci řeší společný konflikt dobrovolně, vlastními silami a za pomoci třetí, neutrální osoby – mediátora. Zásadou mediace je, že zprostředkované řešení sporu má přispět ke zlepšení vzájemných vztahů účastníků, nikoli k jejich zhoršení. Zkušenost mediace poskytuje účastníkům návod pro budoucí řešení problémů. Mediaci mohou vykonávat jak jednotlivci – mediátoři, tak i speciální mediační centra. Mediaci v České republice upravuje zákon o mediaci a zákon o Probační a mediační službě. (Matoušek, 2013)

2 Restorativní justice

V kapitole o restorativní justici se budu nejprve zabývat definicí restorativní justice a jejím významem. Následně porovnáám hlavní myšlenky přístupů restorativní a retributivní justice. Uvedu také její základní principy a na závěr této kapitoly zmíním mediaci jako jeden z programů, který uplatňuje hlavní ideje restorativní justice. Koncept restorativní justice tvoří základ pro alternativní přístupy sankcionování pachatelů.

Překladu restorativní justice do českého jazyka se nejvíce blíží pojem obnovující spravedlnost. Koncepce restorativní justice je brána jako snaha o obnovení hodnot a sociálních vztahů, které jsou v důsledku spáchaného trestného činu narušeny. Dopusštění se trestného činu vnímá zejména jako poškození jedné osoby jinou. Jak uvádí Sotolář, Šámal, Půry (2000, s. 9) „*výkon trestní spravedlnosti v tomto kontextu nabývá úplně jinou podobu, mnohem bližší subjektivním pocitům dotčených osob.*“ Zaměřuje se na konflikt, který vznikl mezi obětí trestného činu a jeho pachatelem. (Kuchta, Válková, 2005)

Jiným přístupem naplňování spravedlnosti je koncept retributivní justice. Hlavním záměrem retributivní justice je dopadení, usvědčení a potrestání pachatele. Trestný čin je pojímán jako spor mezi tím, kdo se dopustil porušení zákona a státem. V případě prokázání pachatelovy viny následuje uložení spravedlivého trestu. Tento koncept svěřuje pravomoc v řešení trestných činů do rukou státu, konkrétně orgánům reprezentujícím stát. (Urban, 2005)

Tyto dva přístupy se liší jak formou, tak používanými postupy. Retributivní justice si zakládá na spravedlivém trestním procesu s přesně stanovenými pravidly dokazování a zárukami práv procesních stran, zatímco restorativní justice se vyznačuje lidsky citlivějším přístupem se zohledněním potřeb a zájmů všech zainteresovaných osob. Výsledkem obou těchto přístupů by mělo být spravedlivé rozhodnutí soudu, tudíž retributivní přístup může také naplňovat koncept restorativní justice v případě, že se bude řídit jejími východisky a principy. Represi je na místě využít, pokud není možné přistoupit k jiným způsobům řešení a vždy jen v nevyhnutelně nutné míře. (Karabec, 2003)

Restorativní justice se řídí několika principy. Jedním z klíčových principů je respekt. Ten není projevován pouze oběti a jejímu okolí, ale také samotnému pachateli. Důležitá je i odpovědnost ve smyslu pachatelovy odpovědnosti za způsobenou škodu. Účelem restorativního procesu je posilovat v pachatelovi jeho motivaci k obnově narušených

vztahů. Pro restorativní justici je významný dialog, který tvoří základ jejích programů a technik. V tomto případě jde o dialog mezi stranami konfliktu. Důraz je kladen také na participaci. Tím je myšlena snaha do řešení konfliktu aktivně zapojit všechny účastníky. Dalším principem je vyváženost. Cílem je najít řešení, které bude přijatelné pro všechny strany. Restorativní justice usiluje o zapojení okolí oběti i pachatele do procesu. Účast a zapojení se do řešení problému je pro účastníky zcela dobrovolná. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010)

Koncept restorativní justice vychází z přesvědčení, že pokud má pachatel za své činy převzít plnou odpovědnost, a to nejen trestněprávní, ale i osobní, musí nejdříve porozumět svému jednání a uvědomit si, jaké důsledky jeho jednání přináší. Snaží se nalézt takový způsob odčinění trestného činu, který bude odpovídat potřebám oběti. Pokud pachatel úplně nebo alespoň částečně odčiní napáchané škody, a tím zapříčiní, že ho oběť a její okolí opět přijme mezi sebe, má šanci na to, aby se sám vlastními silami zbavil nálepky „kriminálního“. (Šámal, 2003)

Sotolář, Šámal, Púry (2000, s.12) zdůrazňují skutečnost, že „...z pasivního objektu trestního řízení se stává motivovaný subjekt, který svým následným chováním může zvrátit nebo alespoň zmírnit dopad svých minulých činů.“ Jedním z programů, který prosazuje hlavní myšlenky restorativní justice je mediace. Mediace v restorativním smyslu má navodit u pachatele uvědomění si důsledků svého činu a převzetí plné odpovědnosti za jeho nápravu. V mediaci nejde o pouhé uplatnění práva, ale zejména o proces dialogu mezi obětí a pachatelem řízený mediátorem. Mezi hlavní důvody, proč se lidé dopouští trestných činů patří střet různých norem. Základním předpokladem urovnání trestného činu a neopakování pachatelovy trestné činnosti je řešení konfliktu mezi společnostmi uznávanými normami a pachatelovými normami. (Sotolář, Šámal, Púry, 2000)

3 Probační a mediační služba

Na začátku kapitoly se soustřeďuji na obecné informace ohledně Probační a mediační služby, na její definici a organizační strukturu. Dále se zabývám historií a vývojem probace a mediace, jejich kořeny a postupným formováním. Na závěr kapitoly o Probační a mediační službě věnuji pozornost činnostem Probační a mediační služby, konkrétně probačním činnostem, mediačním činnostem a práci s mladistvými a nezletilými. Kapitola o Probační a mediační službě obsahuje podstatné informace, jejichž znalost je podmínkou pro následné zpracování empirické části.

Probační a mediační služba hledá efektivní a společensky užitečné řešení konfliktů trestní povahy a zároveň zabezpečuje výkon alternativních trestů a opatření. Klade velký důraz na zájmy poškozených osob, ochranu komunity a na samotnou prevenci kriminality. Jedním z cílů Probační a mediační služby je integrace pachatele. Tím je myšleno začlenění pachatele do společnosti bez pozdějšího konání trestné činnosti. Významné je i zapojení oběti trestného činu do procesu odškodnění a obnovy jejího pocitu bezpečí. Svým působením také napomáhá k ochraně společnosti. Probační a mediační služba je složena ze dvou oborů – sociální práce a práva. Spojením těchto dvou oborů došlo v systému trestní justice k vytvoření nové multidisciplinární profese. Probační a mediační služba je zřizována zákonem č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě. (Matoušek, 2010)

Hlavou Probační a mediační služby je ředitel, který je jmenován ministrem spravedlnosti a stará se o její chod, ať už z personálního, organizačního, hospodářského, či finančního hlediska. Probační a mediační služba je rozdělena do středisek, která svou činnost vykonávají v budovách okresních soudů. Tato střediska mohou být dále dělena podle zaměření, například na mladistvé obviněné nebo uživatele omamných a psychotropních látek. V Probační a mediační službě existují dva druhy pracovních poměrů – úředník a asistent. Úředníkem se může stát osoba, která je bezúhonná, způsobilá k právním úkonům a má vysokoškolské magisterské vzdělání v humanitním oboru. Požadavky pro pozici asistenta jsou věk alespoň 21 let, bezúhonnost, způsobilost k právním úkonům a středoškolské vzdělání ve společenskovědním oboru. (Zákon č. 257/2000 Sb.)

3.1 Historie a vývoj probace a mediace

Určité formy probace či dohledu nad pachateli, kteří se dopustili trestného činu a nad výkonem za něj uložených sankcí, lze nalézt i před mnoha lety. Ať už v podobě zajištění trestu vyhnanství z tlupy, dohled nad otroky, nebo dohled nad výkonem trestu domácího klášterního vězení pro padlé ženy. V Anglii a Spojených státech se vývoj probace odehrával více než 100 let. Jiné státy ho absolvovali za srovnatelnou nebo kratší dobu a v případě některých států dřívějšího tzv. východního bloku proběhl dokonce za pouhých dvacet let. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010)

Vznik probace je spojován s dobrovolnickou a charitativní péčí zaměřenou na osoby propuštěné z výkonu trestu a s vývojem nových druhů trestů a řešení trestné činnosti, které nejsou spojeny s odnětím svobody, čímž bylo dosaženo omezení negativních

dopadů trestu odnětí svobody. Za zakladatele probace je označován americký obuvník John Augustus. John Augustus často docházel k soudu, kde se osobně zaručoval za vybrané pachatele. Poprvé složil kauci v roce 1841 za muže obviněného z opilství. Přesvědčil tehdy soudce, aby vynesení rozsudku o pár týdnů oddálil, a tím dal obviněnému možnost dodržet slib, který obsahoval pravidelné docházení k soudu a vedení řádného života. S obviněným po tuto dobu udržoval kontakt a poskytoval mu zázemí, podporu a pomoc pro vedení spořádaného života na svobodě. Po uplynutí této zkušební doby se s obviněným dostavil k soudu, kde předložil jím sepsanou zprávu o pokrocích, kterých obviněný dosáhl a poprosil soud o uložení trestu v podobě mírného peněžitého trestu a uhrazení soudních výloh. Takto složil do roku 1858 kauci za více než dva tisíce lidí. Jeho zásluhou byl v roce 1878 přijat první probační zákon ve státě Massachusetts. (Schelle, Tauchen, 2017)

Mediace jako způsob řešení konfliktů má své kořeny již ve starověku. Čína a Japonsko jsou považovány za ideové východisko mediace. Konfrontace a řešení výhodná pouze pro jednu stranu vedou podle Konfuciova učení k rozpadu vztahů. Mediační postupy zprvu sloužily jako způsoby vyjednávání v obchodních, pracovních nebo rodinných záležitostech. Postupem času se začal hojně využívat nový model mediace mezi obětí a pachatelem. (Janotová, 2014)

3.2 Činnosti Probační a mediační služby

Probační a mediační služba shromažďuje podklady o obviněné osobě, její rodině a sociálním zázemí, následně usiluje ve vhodných případech o projednávání trestných činů ve zvláštních druzích trestního řízení a o ukládání jiných trestů než odnětí svobody. Pachatelovi poskytuje odborné vedení a pomoc a dohlíží na pachatele při výkonu uděleného alternativního trestu. Spolupracuje také s rodinou a sociálním prostředím, ve kterém se pachatel běžně vyskytuje za cílem nedopouštění se další trestné činnosti. Probační a mediační služba přispívá k odstraňování následků trestného činu u oběti a dalších osob zasažených trestným činem. V neposlední řadě se podílí i na prevenci trestné činnosti. (Zákon č. 257/2000 Sb.)

Probační a mediační služba spolupracuje s Policií. Policejní orgán informuje konkrétní střediska o případu vhodném k mediaci, a to zejména když se jedná o mladistvé pachatele. Další instituce, se kterými se Probační a mediační služba dostává do součinnosti jsou orgány sociálního zabezpečení, školy, školské a zdravotní zařízení, registrované

církve, náboženské společnosti, nadace a další instituce sledující humanitární cíle. (Zákon č. 275/2000 Sb.)

Probační a mediační služba disponuje širokou působností v rámci celého trestního řízení. Rozhodla jsem se, že právě toto nepřeborné množství činností, které Probační a mediační služba vykonává rozdělím do tří základních kategorií – probační činnosti, mediační činnosti a práce s mladistvými a nezletilými.

3.2.1 Probační činnosti

Probační a mediační služba prostřednictvím probace zabezpečuje efektivní výkon alternativních trestů a opatření, které jsou spojeny s uložením dohledu. Probací se rozumí individuální práce probačního úředníka s klientem, v tomto případě s pachatelem. Práce probačního úředníka s klientem je uskutečňována v podobě pravidelných osobních setkání. Při probaci je využíváno, jak prostředků pomoci, tak i kontroly. (Arnoldová, 2004)

Probační úředník by si měl plně uvědomovat svou roli, kterou vůči klientovi zaujímá. Ve vztahu ke klientovi je probační úředník v objektivní pozici, nevytváří si předsudky, s klientem jedná důstojně a vyváženě. Probační úředník by měl být připraven i na situace, kdy klient může na schůzku přijít například pod vlivem alkoholu, drog, při rozhovoru bude manipulativní nebo bude uvádět lživá tvrzení. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010)

Základní probační činností je dohled nad pachatelem. V rámci prvotních setkání probačního úředníka s pachatelem je zpracováván tzv. probační program. Probační program představuje plán dohledu, který obsahuje například informace o délce zkušební doby, uložených povinnostech a omezeních, intervalech setkání, průběžném monitorování plnění podmínek dohledu a další. Povinností probačního úředníka je seznámení klienta s případnými následky v případě nedodržování probačního programu. Probační úředník je následně pověřen pravidelným zpracováváním zpráv o průběhu výkonu dohledu. Zprávy by mimo jiné měly obsahovat zhodnocení průběhu spolupráce z pohledu probačního úředníka a návrhy dalších opatření, pokud klient neplní podmínky dohledu. (Matoušek, 2010)

Udělení alternativního trestu s dohledem probačního úředníka dává pachateli příležitost k vyrovnání se s poškozeným, náhradě škod, které způsobil a napravení narušených

vztahů. Dalším pozitivním rysem udělení trestu pachateli, jehož výkon není spojený s pobytem ve vězení, je finanční úspora společnosti a pachatel je takto ušetřen zhoubných dopadů výkonu trestu odnětí svobody. (Svoboda, 2005)

Další oblastí probační činnosti je parole. Parole nastává v případě, že je pachatel, který dosud vykonával trest odnětí svobody ve vězení, podmíněně propuštěn a je mu stanoven dohled. Pojem parole zahrnuje také přípravu podkladů pro eventualitu podmíněného propuštění s dohledem ve formě individuálních konzultací s klientem, jeho sociálním prostředím, pracovníky věznice a dalšími subjekty. Přípravu podkladů obstarává pracovník Probační a mediační služby. Tato oblast činnosti probace je závislá na spolupráci s vězeňskými službami. Probační pracovník se při vytváření podkladů pro soud zabývá třemi základními oblastmi. Je nutné vzít v potaz, jaké postoje odsouzený zaujímá ke spáchanému trestnému činu a řešení jeho následků, jaká jsou potencionální rizika recidivy a faktory, které toto riziko zvyšují či snižují a jaké možné ohrožení představuje propuštění pachatele pro veřejnost a osoby, které jsou s trestnou činností spojeny. (Matoušek, 2010)

Mezi probační činnosti se řadí i hodnocení potřeb a rizik. Individuální vyhodnocování potřeb a rizik slouží k rozlišení mezi těmi potřebami a riziky, kterým je nutné se intenzivně a dlouhodobě věnovat, a těmi, které jsou pouze jednorázovou či krátkodobou záležitost. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010)

3.2.2 Mediační činnosti

Mediačními činnostmi se rozumí odborné postupy pracovníků Probační a mediační služby. Tyto postupy se odehrávají ve fázi před rozhodnutím soudu nebo státního zástupce. Významem mediačních činností je napravení konfliktního stavu mezi obětí a pachatelem a odstranění příčin, které pachatele směřovaly k trestné činnosti. V této fázi může dojít k mediaci mezi obětí a pachatelem. Pokud není možné z nějakého důvodu mediaci uskutečnit, Probační a mediační služba se uchyluje k tzv. jiným činnostem směřujícím k nápravě konfliktního stavu. Náplní těchto činností je spolupráce pracovníka Probační a mediační služby s pachatelem, obětí a okolím zasaženým spáchaným trestným činem. (Svoboda, 2005)

Mediace směřuje k urovnání konfliktního stavu mezi obětí a pachatelem prostřednictvím jejich přímého setkání za přítomnosti mediátora. Spolupráce s Probační a mediační službou je před rozhodnutím soudu pro oběť i pachatele zcela dobrovolná. Impuls

k činnosti často přichází ze strany policie, státního zastupitelství nebo soudu, ale kontaktovat Probační a mediační službu za účelem spolupráce může i sám pachatel či oběť. Vhodnými případy k mediaci jsou především ty, ve kterých se pachatel k činu sám přiznal a je ochoten následky činu napravit. Mediace je vhodná také pokud se oběť s pachatelem znají a trestný čin byl spáchán v důsledku určitého konfliktu mezi nimi. Takové případy se často dějí mezi sousedy nebo rodinnými příslušníky. Důležitou roli hraje i věk pachatele a jeho trestní minulost. Mediace se v praxi osvědčuje spíše u mladších pachatelů. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010)

Prvním krokem k mediaci je individuální jednání se stranami sporu. Konzultace s obviněným a poškozeným slouží ke zjištění potřeb obou stran a zdali bude možné mediaci mezi obětí a pachatelem uskutečnit. Nejprve se pracovník Probační a mediační služby sejde s pachatelem. Jednou z hlavních částí tohoto setkání je popis události z pohledu pachatele. Pracovník se snaží porozumět příběhu a zkoumá odpovědnost pachatele vůči spáchanému činu. Nabídka mediace může být uskutečněna teprve poté, co pachatel projeví lítost a je ochoten následky svého činu napravit. Následně se společně zabývají možnostmi odčinění. V této chvíli přichází čas pro nabídku mediace. Po jednání s pachatelem přichází na řadu setkání s obětí. Prvotní konzultace slouží k tomu, aby se oběť na základě informací, které jsou jí poskytnuty od pracovníka, rozhodla, zdali má zájem o spolupráci s Probační a mediační službou. Smyslem této spolupráce je zplnomocnění poškozeného a podpora k aktivnímu řešení v procesu odškodnění. Stejně jako při setkání s pachatelem se pracovník snaží porozumět tomu, jak celou událost vnímá oběť, jaké jsou její potřeby a jaké následky trestný čin na oběti zanechal. V závěru setkání pracovník s poškozeným probírá formy spolupráce a nabízí mu i společné setkání s pachatelem. (Svoboda, 2005)

Samotnému setkání oběti a pachatele předchází důkladná příprava. V této přípravné fázi je důležité zvážit určitá témata jako například zdali pachatelovo přijetí odpovědnosti nebylo pouze účelové, jestli je oběť dostatečně připravena na setkání s pachatelem a pachatel je připraven se omluvit a způsobenou újmu napravit nebo zdali je vhodná účast dalších osob při mediaci. Po zvážení všech významných faktorů, dochází ke společnému setkání oběti a pachatele. V úvodu setkání mediátor informuje o účelu setkání a vymezí základní pravidla. Následně je jak oběti, tak pachateli poskytnut stejný prostor na vyprávění události z jejich pohledu. Mediátor se s účastníky postupně věnuje všem problémovým oblastem. Klíčovým momentem mediace mezi obětí a pachatelem je

omluva pachatele. Pro oběť je omluva velmi důležitá a je prvním krokem k odstranění její újmy. Ve chvíli, kdy jsou vyřešeny nemateriální újmy přichází řada na ty materiální. Cílem mediace je dohoda. Dohoda ve smyslu domluvených řešení, ke kterým dospěly strany sporu. Na závěr setkání pracovník s účastníky zpracovává písemnou dohodu upravující závazky pachatele vůči oběti. Po ukončení mediace pracovník vytváří pro potřeby státního zástupce závěrečnou zprávu o výsledku mediace. Na základě této zprávy může státní zástupce rozhodnout o zastavení trestního stíhání a stanovit zkušební dobu. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010)

3.2.3 Práce s mladistvými a nezletilými

Případy, kdy trestně stíhaným je mladistvý, se do rukou Probační a mediační služby dostávají skrze Policii ČR. Ve střediscích Probační a mediační služby jsou zaměstnáni odborníci, kteří jsou určeni pro práci s mladistvými a jsou pro tuto činnost speciálně vyškoleni. Hlavním úkolem pracovníků je zabezpečit efektivní provedení uložených opatření. Velký důraz je kladen na ochranu společnosti, prevenci kriminality u mladistvých a zájmy poškozených. Pracovníci nejen zajišťují výkon a kontrolu výchovných a trestních opatření, ale zároveň nabízí možnost spolupráce pro mladistvé pachatele, jejich rodiny či poškozené osoby ještě před rozhodnutím soudu. Při rozhodování u soudu je následně přihlíženo k aktivitě pachatele a k jeho přístupu ke spáchanému činu. Ve vhodných případech usiluje Probační a mediační služba o tzv. odklon od běžného trestního řízení. Probační a mediační služba spolupracuje ve věcech mládeže s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školami, středisky výchovné péče a dalšími odbornými službami. Zásadní je obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte či mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a důraz na prevenci protiprávního jednání. (Jelínek, Sovák, 2004)

4 Alternativní tresty vykonávané Probační a mediační službou

Předmětem poslední kapitoly teoretické části jsou alternativní tresty, jejichž výkonem je pověřena Probační a mediační služba. V úvodu této kapitoly se budu zabývat smyslem alternativních trestů, negativními dopady trestu odnětí svobody a s tím spojeným pobytem ve vězení, důvodem vzniku alternativních trestů a výhodami jejich ukládání. Zaměřím se na alternativní tresty podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení

s dohledem, trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a další alternativní tresty. Tato kapitola slouží k seznámení s jednotlivými alternativními tresty, jejich podmínkami, výkonem a úkony, kterými se Probační a mediační služba v rámci alternativních trestů zabývá. Informace obsažené v této kapitole představují důležité znalosti potřebné k realizaci výzkumného šetření a následnému zpracování empirické části.

Sotolář, Šámal, Púry (2000, s. 18) uvádí, že „*hlavním smyslem alternativních způsobů řešení trestných věcí je přiměřená reakce na spáchaný trestný čin a odstranění konfliktního stavu spojeného s tímto činem po objasnění jeho příčin.*“ Jde tedy zejména o urovnání vzájemných vztahů mezi pachatelem, obětí a osobami z jejich blízkého sociálního prostředí, působení na pachatele jednak v podobě určitých sankcí, ale také v podobě motivace a odstranění újmy poškozené osoby. Alternativní tresty mimo jiné poskytují pachateli výkon trestu na svobodě a působí preventivně v oblasti kriminality. (Sotolář, Šámal, Púry, 2000)

Pobyt ve vězeňských zařízeních působí na pachatele trestných činů mnohdy negativním způsobem. Hrozí zde například nebezpečí vzájemné demoralizace vězňů, gradace komplexů méněcennosti, růstu zadluženosti či narušení volných vlastností vězňů jako je sebeovládání, samostatnost, vnitřní ukázněnost nebo schopnost samostatně se rozhodovat. Pobyt ve vězení posiluje u pachatelů trestných činů otrlost a lhostejnost. Častým problémem je sociální stigmatizace, kdy pachatel dostává nálepku kriminálního a ta mu následně brání v návratu a znovuzачlenění do společnosti. V důsledku pobytu ve vězení dochází i k přerušování sociálních vazeb, a to nejen s dalšími lidmi páchající trestnou činností, ale také s rodinnými příslušníky a blízkými osobami. Ztráta základních sociálních vazeb vede pachatele k hledání sociálního zázemí v kriminálních partách. Tudíž lze do jisté míry pokládat vězeňské podmínky spíše za desocializační namísto resocializačních. (Štěrba, 2007)

Z důvodu velkého nárůstu kriminality a přehlcení institucí kontrolujících kriminalitu na konci 20. století došlo k přehodnocení efektivity trestního systému, a to především účinnosti trestu odnětí svobody. Vyšlo najevo, že účinnost trestu odnětí svobody je nízká a represivní způsoby zacházení s vězni nepřinášejí žádoucí výsledky. U pachatelů, kteří vykonávali trest odnětí svobody, často docházelo k recidivě trestné činnosti. Celý trestní proces a výkon trestu odnětí svobody je mimo jiné ekonomicky velmi náročný a pro stát

začínal být neúnosným. Tyto faktory podnítily vznik alternativních trestů jako způsob hledání nových přístupů, které budou efektivněji reagovat na kriminální jednání. (Černíková, 2008)

Ukládání alternativních trestů je v mnoha směrech výhodné. Nejen, že je finančně méně nákladné, ale také umožňuje výkon trestu v přirozeném sociálním prostředí pachatele, a tudíž nedochází k přerušení sociálních vazeb. Alternativní sankce představují hlubší individualizaci ukládání trestních sankcí. Při práci s pachatelem jsou zohledňovány jeho individuální vlastnosti a možnosti a je posilována pachatelova odpovědnost za své jednání vlastním aktivním přičiněním. V rámci výkonu trestu na svobodě je pachatel schopen vyrovnat se s poškozenou osobou, odčinit napáchané škody, a tím snížit napětí, které mezi nimi panuje. (Černíková, 2008)

Jedním z hlavních nositelů alternativních přístupů k řešení trestné činnosti je vedle soudů Probační a mediační služba. Činnost probačních pracovníků se koncentruje zejména na individualizaci zacházení s obviněnými, trestně stíhanými a odsouzenými osobami a na jejich pozitivní motivaci k budoucímu beztrestnému vedení života. Důraz je kladen i na aktivní zapojení poškozených osob a dalších subjektů, které jsou trestným činem zasaženy, do jejich řešení. (Sotolář, Šámal, Púry, 2000)

4.1 Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení je nejčastější formou alternativních trestů. Tvoří alternativu ke krátkodobému nepodmíněnému trestu odnětí svobody a je ukládán především pachatelům s méně závažnou trestnou činností. Podstata podmíněného odsouzení je založena na vynesení rozsudku soudu, při kterém dojde k uložení trestu odnětí svobody s tím, že jeho výkon odložen pod podmínkou, že pachatelovo chování bude ve vymezené zkušební době spořádané a splní stanovené požadavky. Podmíněné odsouzení je možné uložit ve dvou případech. K uložení trestu podmíněného odsouzení je důležitá samotná osoba pachatele a jeho dosavadní život. Soud k tomuto trestu přistupuje v případě, že dospěl k závěru, že bude u konkrétního pachatele splněn účel trestu. Druhou možností je přijetí záruky za nápravu pachatele ze strany zájmového sdružení občanů. Alternativní trest podmíněného odsouzení poskytuje pachatelům důvěru a možnost, aby svým vlastním chováním ve zkušební době dosáhli osvědčení, v jehož důsledku nedojde k trestu odnětí svobody. Tím vznikne fikce neodsouzení a na pachatele se pak nebude pohlížet jako na

odsouzeného. Pro pachatele podmíněné odsouzení představuje motivaci k řádnému způsobu života. (Černíková, 2008)

„Podmíněné odsouzení je považováno za významný prostředek výchovného působení na odsouzeného, neboť se předpokládá, že již samo odsouzení, hrozba výkonem trestu, omezení a podmínky stanovené ve zkušební době budou mít na něho dostatečný vliv z hlediska individuální a generální prevence a že tedy již podmíněným odsouzením bude naplněn účel trestu.“ (Kuchta, Válková, 2005, s. 240)

Ať už u prostého podmíněného odsouzení nebo podmíněného odsouzení s dohledem mohou být soudem uložena i příhodná omezení a povinnosti. Tyto dvě formy se liší mimo jiné délkou trestu odnětí svobody, jehož vykonání je možné podmíněně odložit. U prostého podmíněného odsouzení je doba trestu odnětí svobody nepřevyšující dva roky, zatímco u podmíněného odsouzení s dohledem činí tato doba tři roky. Důležitými faktory při rozhodování o podmíněném odsouzení bez dohledu nebo s dohledem je osobnost pachatele a jeho sociální vyspělost a z toho vyplývající možnost selhání, nutnost péče, působení a kontroly. (Černíková, 2008)

Dohled probačního pracovníka trvá po celou zkušební dobu. V tomto smyslu představuje dohled pravidelný osobní kontakt pachatele s pracovníkem Probační a mediační služby, kooperaci při vytváření a uskutečňování probačního programu ve zkušební době a dozor nad dodržováním stanovených podmínek. Cílem dohledu je pozorování a kontrola chování pachatele. Tímto způsobem je zajišťována ochrana společnosti a redukce možnosti recidivy trestné činnosti pachatele. Pachatelovi jsou v rámci dohledu určeny konkrétní povinnosti, které musí plnit. Mimo spolupráci na probačním programu a dostavování se na pravidelná setkání je pachatel povinen oznamovat probačnímu úředníkovi informace o svém pobytu, zaměstnání, dodržování stanovených omezení a povinností a dalších okolnostech, které jsou pro výkon dohledu významné. V neposlední řadě musí pachatel umožnit probačnímu pracovníkovi vstup do obydlí, ve kterém přebývá. (Kuchta, Válková, 2005)

Práce probačního pracovníka však nesměřuje pouze k dohledu, ale také k péči o pachatele a k pomoci v jeho problémech za účelem posílení jeho schopností a takového způsobu života, jež nebude v konfliktu se zákonem. Důležité je i vybudování kladného vztahu k prostředí, ve kterém pachatel žije, případně k nalezení nového prostředí bez negativních vlivů. Probační pracovník by neměl být pouze dohlížejícím soudním byrokratem, ale

hlavně sociálním pracovníkem v pravém slova smyslu. Měl by porozumět především reálnému sociálnímu pozadí trestné činnosti odsouzeného, zkoumat jeho osobnost, hodnoty, rodinné a další vztahy se sociální prostředím. Dohled nad pachatelem má reagovat na příčiny a důsledky trestného činu a vytvářet dispozice pro jejich řešení. (Sotolář, Šámal, Púry, 2000)

4.2 Trest domácího vězení

Trest domácího vězení slouží jako nejpřísnější alternativa k trestu odnětí svobody. Je ukládán osobám, které je nutné postihnout omezením osobní svobody, ale ne v takové míře jako u trestu odnětí svobody a dostačující je menší intenzita intervence. Trest domácího vězení je ukládán pachatelům za méně závažnou trestnou činnost za podmínky splnění dvou základních předpokladů a to, pokud vzhledem k charakteru a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobě pachatele a jeho poměrům dosáhne uložení tohoto trestu svého účelu a pachatelův písemný slib, že se ve vymezené době bude nacházet v místě svého obydlí a při výkonu kontroly bude maximálně spolupracovat. Trest domácího vězení je možné uložit samostatně nebo jako vedlejší trest k jinému trestu. Jako doplnění trestu nemůže být uložen současně s trestem odnětí svobody a trestem obecně prospěšných prací. Základ trestu domácího vězení je postaven na povinnosti pachatele pobývat po dobu výkonu tohoto trestu v soudem stanoveném časovém rozmezí v obydlí na určené adrese, pokud mu v tom nebrání závažné důvody. Závažným důvodem může být například zaměstnání nebo poskytnutí zdravotních služeb. Dobu, ve které se má odsouzený zdržovat v místě svého obydlí, stanovuje soud. Při rozhodování o této době, by měl soud přihlídnout především k pracovní době pachatele, péči o nezletilé děti a k vyřizování potřebných osobních a rodinných záležitostí. Odsouzenému mohou být také uložena adekvátní omezení a povinnosti. V případě, že pachatel nějakým způsobem maří výkon trestu domácího vězení, může dojít k přeměně tohoto trestu na trest odnětí svobody. (Kalvodová, 2016)

Ještě před rozhodnutím soudu pracovníci Probační a mediační služby zjišťují postoj pachatele ke své trestné činnosti, jaký je jeho zájem o odstranění následků vzniklých trestným činem, poskytují pachateli veškeré podstatné informace o trestu domácího vězení a zajišťují jeho písemný slib. Úkolem probačních pracovníků je vést pachatele k zařízení si veškerých nutných záležitostí, aby mohl odsouzený začít vykonávat trest domácího vězení co nejdříve bez žádných odkladů. Po udělení trestu domácího vězení se

probační pracovníci soustředí jednak na pomoc pachateli při řešení jeho osobních problémů v podobě odborné pomoci a poradenství za účelem jeho budoucího beztravného života, tak na kontrolu pachatele. Dohlíží na dodržování podmínek uložených soudem, například zdali se odsouzený nachází v určitou dobu na stanoveném místě nebo zdali plní soudem uložené povinnosti a omezení. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010)

Kontrolu výkonu trestu domácího vězení je možné zprostředkovat dvěma způsoby. Prvním je namátková kontrola uskutečňovaná probačními úředníky. Namátková kontrola spočívá v osobní návštěvě probačního úředníka v místě bydliště odsouzeného v době, kdy se má v obydlí zdržovat. Druhým způsobem je elektronický kontrolní systém, který monitoruje pohyb pachatele. Tuto variantu zajišťuje Ministerstvo spravedlnosti ve spolupráci s Probační a mediační službou. Možnost namátkové kontroly se nevyklučuje ani při použití elektronického kontrolního systému. (Kalvodová, 2016)

4.3 Obecně prospěšné práce

Alternativní trest obecně prospěšných prací je soudem ukládán jako alternativa k trestu odnětí svobody. Trest obecně prospěšných prací je možné uložit jako samostatný trest nebo jako doplněk k jinému trestu, vyjma trestu odnětí svobody. Černíková (2008, s. 201) definuje trest obecně prospěšných prací takto: „*Svou podstatou jde o určitý druh legální nucené práce prováděné k obecnému prospěchu širšího okruhu lidí.*“ Je nezbytné, aby šlo o práci, která je prospěšná jednak pro pachatele, ale i pro společnost, je přiměřená jeho schopnostem a vědomostem a přináší mu morální užitek. Odsouzený je povinen práci vykonat bez úhrady ve svém volném čase, a to nejpozději do jednoho roku od uložení trestu obecně prospěšných prací. Ukazatelem úspěšnosti v případě tohoto trestu je bezproblémové provedení práce, skutečnost, že u pachatele nedošlo k recidivě trestné činnosti, spokojenost zaměstnavatele a sebehodnocení pachatele. (Černíková, 2008)

Trest obecně prospěšných prací je možné uložit za všechny přečiny, to jsou veškeré trestné činy s horní hranicí trestu odnětí svobody nepřevyšující 5 let. Časová výměra trestu se pohybuje od 50 do 300 hodin. Odsouzený může v rámci trestu obecně prospěšných prací vykonávat činnosti jako je údržba veřejných prostranství, úklid a údržba veřejných budov a komunikací, ale také kvalifikovanější práce ve prospěch institucí zaměřených na vzdělávání, kulturu, školství, humanitární či charitativní pomoc. Udělení trestu obecně prospěšných prací není podmíněno souhlasem pachatele. Nicméně

jsou i tak zkoumány pachatelovy postoje vůči tomuto trestu. Představují totiž důležitý předpoklad účinnosti tohoto trestu. Je pravděpodobné, že v případě negativního stanoviska pachatele, soud k uložení trestu obecně prospěšných prací nepřistoupí. Podstatným kritériem je také zdravotní způsobilost pachatele. V případě, kdy odsouzený v průběhu trestu nežije řádným způsobem nebo neplní některé podmínky trestu obecně prospěšných prací, může být trest přeměněn v trest odnětí svobody. (Kalvodová, 2016)

Probační a mediační služba úzce spolupracuje s nevládními organizacemi a obcemi při organizaci výkonu trestu obecně prospěšných prací. Jedním z úkolů probačních pracovníků je průběžně kontrolovat aktuální možnosti pro výkon trestu obecně prospěšných prací u konkrétních institucí poskytujících místo pro výkon tohoto trestu. S odsouzenými probírají podmínky výkonu trestu a vytvářejí záznam, který obsahuje například informace o podmínkách a průběhu výkonu trestu, postoj klienta k trestnému činu, který spáchal a k uloženému trestu, jaké jsou časové možnosti klienta, jeho zdravotní stav, dosažené vzdělání, odborná kvalifikace a další. Probační pracovník také reaguje na jakékoliv problémy ohledně docházky nebo morálky pachatele, kontroluje výkon práce odsouzeného, zdali se chová spořádaně, dodržuje stanovené podmínky, účastní se na náhradě škody poškozeného atd. Probační pracovník se s pachatelem pravidelně stýká, komunikuje s jeho sociálním okolím, nabízí psychosociální podporu a pomoc a případně zprostředkovává kontakty na jiné odborníky. Pracuje i s poškozenými osobami, především za účelem urovnání vztahů a náhrady škody. V případě nevykonávání trestu nebo porušování podmínek zjišťuje jejich důvody a upozorňuje pachatele na důsledky jeho jednání. (Přesličková, Gajdoš, Krutina, 2003)

4.4 Peněžitý trest

Peněžitý trest představuje alternativu k trestu odnětí svobody, a to zejména u trestů krátkodobějšího charakteru. Peněžitý trest je nejčastěji ukládán za majetkové trestné činy, ale je možné uložit ho i za jiný trestný čin. Tento trest lze uložit jak samostatně, tak i jako doplnění jiného trestu. Peněžitý trest je plněn v podobě denních sazeb s výměrou od 20 do maximálně 730 celých denních sazeb, kdy jedna denní sazba může tvořit částku od 100 Kč do 50 000 Kč. Počet a výši denních sazeb určuje soudce s ohledem na povahu a závažnost trestného činu, kterého se pachatel dopustil a na osobní a majetkové poměry pachatele. V případě, že nelze od pachatele očekávat, že bude schopen, vzhledem ke svým osobním a majetkovým poměrům, zaplatit peněžitý trest ihned, je mu umožněno splnit

výkon peněžitého trestu v podobě přiměřených splátek. Současně s uložením peněžitého trestu soud stanovuje i náhradní trest odnětí svobody, který primárně slouží k odstrašení pachatele od nevykonání tohoto trestu. Při neplnění peněžitého trestu následně dochází k přeměně na nepodmíněný trest odnětí svobody. (Kalvodová, 2016)

„Majetková povaha peněžitého trestu z něj činí vhodný prostředek k dosažení účelu trestu zejména v případech trestných činů majetkových, které jsou motivovány snahou o neoprávněný majetkový prospěch nebo negativním vztahem k ochraně a nedotknutelnosti cizího majetku.“ (Černíková, 2008, s. 202)

Role Probační a mediační služby je při výkonu peněžitého trestu poměrně malá oproti předchozím alternativním trestům. Probační pracovníci zjišťují postoje pachatele k peněžitému trestu, jeho platební schopnost a případně možnost uložení splátek. Probační pracovníci po udělení peněžitého trestu nabízí odsouzenému pomoc při zajišťování výkonu tohoto trestu, například v případě problémů, které mohou zapříčinit neschopnost splácet. Probační pracovník také dohlíží na dodržování režimu plateb, pokud bylo přistoupeno k plnění v podobě splátek a upozorňuje ho na možné následky nezaplacení či nesplacení peněžitého trestu. K rozsáhlejšímu působení se Probační a mediační služba dostává v okamžiku, kdy dochází k přeměně peněžitého trestu v trest domácího vězení, obecně prospěšných prací nebo je tento trest uložen vedle jiného alternativního trestu. (Sotolář, Šámal, Púry, 2000)

4.5 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské byl zaveden zejména k zasažení proti tzv. diváckého násilí, které se nejčastěji vyskytuje na sportovních zápasech. Tento trest však může být aplikován i při postihu různých podob extremismu. Pachateli je trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce uložen v případě, že se v souvislosti s takovou akcí dopustil úmyslného trestného činu. Podstatou tohoto trestu je zamezit odsouzenému po dobu jeho výkonu přístup na stanovené akce a tím zabránit další trestné činnosti. Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce může být pachateli uložen samostatně nebo vedle jiného trestu, a to až na deset let. Odsouzený má povinnost při výkonu trestu spolupracovat s Probační a mediační službou. (Novotný, Gřivna, Šámal, 2010)

Zabezpečení výkonu tohoto trestu je v kompetenci Probační a mediační služby. Probační pracovník je pověřen dohledem nad odsouzeným. Pracovník si s pachatelem sjedná

schůzku v daném středisku Probační a mediační služby za účelem poučení pachatele o jeho povinnostech při výkonu tohoto trestu a sestavení probačního plánu. Probační plán je základním dokumentem, který upravuje průběh trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Od jeho kvality se následně odvíjí úspěšnost výkonu trestu. Probační pracovník má poměrně široké pole působnosti při výkonu tohoto trestu a stanovuje jeho způsob naplnění. Probační pracovník může odsouzenému stanovit povinnost dostavovat se v termínech konání jemu zakázané akce na služebnu Policie ČR nebo povinnost zúčastnit se programu sociálního výcviku a převýchovy či program psychologického poradenství. Probační a mediační služba průběžně informuje soud o výkonu trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. (Štern, Ouředníčková, Doubravová, 2010)

4.6 Další alternativní tresty

Do této skupiny alternativních trestů patří propadnutí majetku, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz pobytu a vyhoštění. Působnost Probační a mediační služby je zde minimální. Do výkonu těchto trestů zasahuje v okamžiku, kdy jsou soudem pachateli k trestu uloženy i přiměřená omezení a povinnosti v podobě kontroly jejich dodržování. (Novotný, Gřivna, Šámal, 2010)

4.6.1 Propadnutí majetku a propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

Podstatou propadnutí majetku je nucené přesunutí celého majetku nebo jeho části ve vlastnictví pachatele trestného činu státu. Nevztahuje se však na nepostradatelné prostředky a věci, které jsou pro odsouzeného nebo osoby, o něž je pachatel povinen pečovat, zdrojem uspokojení životních potřeb. Trest propadnutí majetku může být soudem uložen v případě, že je pachatel odsouzen k výjimečnému trestu, za zvlášť závažný zločin, pokud se pro svou osobu či někoho jiného snažil nabýt nebo nabyt trestným činem majetkového prospěchu nebo za podmínek, že uložení tohoto trestu trestní zákon za spáchaný zločin povoluje. Výrokem trestu propadnutí majetku dochází k zániku společného jmění manželů. (Zákon č. 40/2009 Sb.)

Trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty je založena na nedobrovolném převodu vlastnického práva nebo jiného oprávnění k věcem a jiným majetkovým hodnotám, jež vlastní pachatel a mají zásadní vztah ke spáchanému trestnému činu, na stát. Tento trest je možné uložit v případě, že věci nebo jiné majetkové hodnoty bylo využito ke spáchaní trestného činu, byla k němu určena nebo byla pachatelem získána

trestným činem, popřípadě jako odměna za spáchaný trestný čin. Věci jsou zde myšleny například i živá zvířata, oddělené části lidského těla, finanční prostředky na účtu nebo cenné papíry. Za jinou majetkovou hodnotu se považuje majetkové právo, jiná měnou ocenitelná hodnota, která není věcí, například obchodní podíl. (Hendrych, 2009)

4.6.2 Zákaz činnosti

Cílem trestu zákazu činnosti je zejména zamezení pachateli v páchání dalších trestných činů, ke kterým tato činnost poskytla podmínky a ochránit nezávadný výkon této činnosti nebo povolání. Zakázat lze činnost, která spočívá ve výkonu určitého zaměstnání, povolání, funkce nebo takovou činnost, k níž je potřeba zvláštního povolení či jejíž výkon je upraven zvláštním předpisem. Podle Novotného, Gřivny, Šámala (2010, s. 394) je nejčastěji využíván v těchto případech: „*Soudy k němu sahají zejména u trestných činů spáchaných při řízení motorových vozidel a u trestných činů majetkového a hospodářského charakteru.*“ Trest zákazu činnosti je možné uložit na dobu od jednoho roku do deseti let, přičemž tato doba může být prodloužena výkonem trestu odnětí svobody. Po vykonání tohoto trestu se na pachatele pohlíží jako na neodsouzeného. (Novotný, Gřivna, Šámal, 2010)

4.6.3 Zákaz pobytu

Účelem trestu zákazu pobytu je zamezit odsouzenému zdržovat se v určitém místě nebo obvodu na území ČR. Trest může být uložen za úmyslný trestný čin na jeden rok až deset let, je-li to nutné vzhledem k dosavadnímu způsobu života pachatele a k ochraně veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti či majetku v místě spáchaní trestného činu. Do doby výkonu trestu se však nezapočítává doba výkonu trestu odnětí svobody. Zákaz pobytu se nesmí vztahovat na místo, ve kterém je pachatel přihlášen k trvalému pobytu. V případě, že v průběhu výkonu pachatel způsobem vedení svého života prokáže, že není zapotřebí dalšího výkonu tohoto trestu je možné od jeho výkonu podmíněně upustit. Pachateli může být soudem následně stanovena zkušební doba až na pět let. (Hendrych, 2009)

4.6.4 Vyhoštění

Trest vyhoštění může soud uložit pouze pachateli, který není občanem ČR, jestliže to vyžaduje bezpečnost lidí, majetku nebo jiný obecný zájem. Tento trest může být odsouzenému uložen na dobu od jednoho roku do deseti let nebo na dobu neurčitou.

Existují i případy, kdy k uložení trestu vyhoštění nedojde, a to například pokud se nepodařilo zjistit státní příslušnost pachatele, pachateli byl udělen azyl nebo doplňková ochrana, při návratu do své země by byl ohrožen nebezpečím pronásledování, vystaven mučení či jinému nelidskému zacházení, pachatelem je dítě, které je zároveň občanem Evropské unie nebo také v případě, že má pachatel na území ČR povolen trvalý pobyt a má zde pracovní a sociální zázemí. Vyhoštění je vždy ukládáno z území ČR do ciziny. (Zákon č. 40/2009 Sb.)

5 Empirická část

Praktická část bakalářské práce se bude zabývat výzkumem, který bude zaměřen na ukládání a výkon alternativních trestů z pohledu pracovníků a pracovníc Probační a mediační služby. Tato kapitola bude obsahovat popis zvolené výzkumné strategie včetně jejích výhod a rizik, hlavního cíle výzkumu a jeho dílčích cílů, transformační tabulku, ve které budou uvedeny jednotlivé tazatelské otázky rozdělené podle dílčích cílů, charakteristiku výzkumného souboru, organizaci a průběh sběru dat a způsob zpracování dat.

5.1 Cíl empirické části

Cílem výzkumné části bakalářské práce s názvem Využití alternativních trestů v kontextu Probační a mediační služby je zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby, kteří s alternativními tresty každodenně pracují, hodnotí ukládání a výkon alternativních trestů. V rámci výzkumu budou zjišťovány názory probačních úředníků na míru a efektivitu ukládání alternativních trestů, na průběh a efektivitu výkonu alternativních trestů a legislativní zakotvení ohledně výkonu alternativních trestů.

Hlavním výzkumným cílem (HVC) je zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí ukládání a výkon alternativních trestů. Za účelem zjištění hlavního cíle byly stanoveny 3 dílčí výzkumné cíle. Ke každému dílčímu výzkumnému cíli byly vymezeny tazatelské otázky, které následně povedou k zodpovězení jednotlivých dílčích cílů.

Dílčí výzkumný cíl 1 (DVC 1): Zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí míru a efektivitu ukládání alternativních trestů.

Dílčí výzkumný cíl 2 (DVC 2): Zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí průběh a efektivitu výkonu alternativních trestů.

Dílčí výzkumný cíl 3 (DVC 3): Zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí legislativní zakotvení výkonu alternativních trestů.

5.2 Transformace dílčích výzkumných cílů na tazatelské otázky

Pro každý dílčí výzkumný cíl byly stanoveny tazatelské otázky, které slouží k jejich zodpovězení. Rozdělení tazatelských otázek podle jednotlivých dílčích výzkumných cílů je uvedeno níže v transformační tabulce.

Tabulka 1 – Transformační tabulka

HVC: Zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí ukládání a výkon alternativních trestů	
Dílčí výzkumný cíl	Tazatelské otázky (TO)
DVC 1: Zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí míru a efektivitu ukládání alternativních trestů	<p>TO 1: Jaký alternativní trest je podle Vás nejčastěji ukládán v rámci vašeho střediska Probační a mediační služby a z jakého důvodu?</p> <p>TO 2: Který z alternativních trestů je podle Vás v rámci vašeho střediska Probační a mediační služby naopak nejméně ukládán a z jakého důvodu?</p> <p>TO 3: V jaké míře jsou podle Vás ukládány alternativní tresty?</p> <p>TO 4: Jakou roli podle Vás hraje osobnost pachatele při ukládání alternativních trestů?</p> <p>TO 5: Pro jaké pachatele jsou podle Vás alternativní tresty více vhodné?</p> <p>TO 6: Co považujete při ukládání alternativních trestů za důležité?</p> <p>TO 7: Jak hodnotíte výchovný či nápravný dopad ukládání alternativních</p>

	trestů na mladistvého a dospělého jedince?
DVC 2: Zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí průběh a efektivitu výkonu alternativních trestů	<p>TO 8: Jak hodnotíte elektronický monitoring v rámci výkonu trestu domácího vězení?</p> <p>TO 9: Jaká je podle Vás účinnost elektronického monitoringu ve srovnání s namátkovou kontrolou?</p> <p>TO 10: Autoři výzkumu z roku 2004 uvádí, že hlavní překážkou u výkonu trestu obecně prospěšných prací je nechuť odsouzených pracovat, jejich neochota k výkonu tohoto trestu, nedostatek a komplikované sjednávání míst pro výkon trestu obecně prospěšných prací. Jaká je podle Vás současná situace ohledně výkonu trestu obecně prospěšných prací?</p> <p>TO 11: V případě neplnění některého z alternativních trestů je možné přistoupit k přeměně alternativního trestu na nepodmíněný trest odnětí svobody. Jak podle Vás působí na pachatele, který se úmyslně dopouští maření výkonu trestu, přeměna stávajícího alternativního trestu na trest odnětí svobody?</p> <p>TO 12: Máte nějaké návrhy na zlepšení výkonu alternativních trestů?</p>
DVC 3: Zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí	TO 13: Jak hodnotíte legislativní zakotvení výkonu alternativních trestů?

legislativní zakotvení výkonu alternativních trestů	<p>TO 14: Jakých změn je podle Vás v tomto směru potřeba?</p> <p>TO 15: V jaké míře se podle Vás shoduje legislativní zakotvení ohledně výkonu alternativních trestů s následně uplatňovanou praxí?</p>
--	---

Zdroj: vlastní zpracování

5.3 Zvolená výzkumná strategie

Pro provedení výzkumu jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii, konkrétně metodu polostrukturovaného rozhovoru. Velkou roli při výběru této metody hrála skutečnost, že mým záměrem není sběr velkého množství dat, ale spíše snaha více porozumět a proniknout do problematiky alternativních trestů skrze odborníky, kteří se s alternativními tresty dostávají každodenně do kontaktu. Jak uvádí Trousil, Jašíková (2015, s. 120) „v kvalitativním výzkumu jde především o interpretaci problému pohledem samotných aktérů.“

Polostrukturovaný rozhovor je nejrozšířenějším druhem rozhovoru, a to zejména z důvodu úspěšné eliminace nevýhod ať už strukturovaného či nestrukturovaného rozhovoru. U polostrukturovaného rozhovoru jsou stanoveny základní otázky či tematické okruhy, kterými se tazatel při rozhovoru zabývá, ale je zároveň možné klást informantovi další doplňující otázky, díky nimž lze získat detailnější odpovědi a tím více proniknout do dané problematiky. (Miovský, 2006)

Rozhovor lze podle Trousila, Jašíkové (2015) chápat jako interakci mezi výzkumníkem a zkoumaným subjektem prostřednictvím slovních i mimoslovních projevů. Ze vzájemného působení obou stran při rozhovoru plynou určité výhody, ale i rizika, které se s touto metodou pojí. Významným faktorem je osobnost tazatele a způsob jeho vystupování. Nevhodné chování ze strany tazatele může v informantovi vyvolat nedůvěru vůči tazateli, což může mít za následek sdělení nepřesných či nepravdivých informací, čímž dochází k jejich zkreslení. Důležitý je také způsob, kterým tazatel otázky prezentuje. Otázky by měly být srozumitelné. Neměly by však působit sugestivně nebo manipulativně. Neměly by dotazovaného navádět určité k odpovědi. Je potřeba se zamyslet i nad volbou místa, kde bude rozhovor realizován. Místo by mělo být zvoleno

tak, aby měl informant pocit bezpečí a nezatajoval proto zásadní informace. Podstatnou výhodou metody rozhovoru je vysoká návratnost. V případě, že daná osoba s poskytnutím rozhovoru souhlasí, lze očekávat, že se od ní tazateli dostane potřebných odpovědí. Při rozhovoru je také velkou výhodou, že probíhá při osobním setkání tváří v tvář, tudíž je možné okamžitě reagovat na odpovědi dotazovaného. Metoda rozhovoru dává tazateli možnost pozorovat nejen verbální, ale i neverbální reakce dotazovaného. Z neverbálních projevů může tazatel zjistit spoustu dodatečných informací. (Trousil, Jašíková, 2015)

5.4 Charakteristika výzkumného souboru

Informanti pro výzkum byli voleni metodou záměrného výběru z vybraných středisek Probační a mediační služby v Královéhradeckém kraji. Miovský (2006, s. 135) definuje metodu záměrného výběru jako „...*postup, kdy cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností.*“ Mým kritériem pro výběr informantů byl požadavek, aby zvolení informanti působili ve středisku Probační a mediační služby na pozici probačního úředníka. Informanty jsem takto volila z toho důvodu, že každodenně přichází do přímého kontaktu s pachateli, kterým jsou ukládány alternativní tresty, ať už v podobě jednání s pachatelem ještě před uložením alternativního trestu nebo ve formě dohledu nad výkonem již uloženého alternativního trestu a s ním spojených záležitostí.

Výzkumný soubor se skládá z 9 informantů, kteří působí ve střediscích Probační a mediační služby jako probační úředníci. Výzkumný soubor je tvořen 8 ženami a 1 mužem. Velká část informantů má bohatou praxi v oblasti alternativních trestů. Podrobnější charakteristika informantů je popsána v níže uvedené tabulce, která obsahuje informace o pohlaví, věku, vystudovaném oboru, délce působení v dané praxi a délce působení v konkrétním středisku Probační a mediační služby. Z důvodu anonymity jsou informanti evidováni pod písmenem I a přiděleným číslem.

Tabulka 2 – Charakteristika informantů

Informant	Pohlaví	Věk	Vystudovaný obor	Délka působení v praxi	Délka působení v konkrétním středisku PMS
I1	Žena	47 let	Sociální pedagogika, Teologie, Sociální práce	15 let	10 let
I2	Žena	30 let	Resocializační pedagogika	5 let	Necelé 2 roky
I3	Žena	45 let	Speciální pedagogika	15 let	15 let
I4	Žena	46 let	Sociologie	20 let	20 let
I5	Žena	37 let	Rehabilitační psychosociální péče o postižené děti, dospělé a staré osoby	13 let	13 let
I6	Žena	45 let	Učitelství pro střední školy	18 let	18 let
I7	Žena	46 let	Sociální práce	25 let	1 rok
I8	Muž	49 let	Sociální pedagogika	26 let	13 let
I9	Žena	42 let	Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii	12 let	12 let

Zdroj: vlastní zpracování

5.5 Organizace a průběh sběru dat

Ještě před realizací sběru dat bylo nezbytné, aby návrh výzkumu posoudilo a následně schválilo Metodické oddělení Probační a mediační služby, sídlící v hlavním městě Praze. Po schválení návrhu jsem začala oslovovat střediska Probační a mediační služby s prosbou o pomoc při výzkumu na bakalářskou práci. Sběr informací probíhal formou polostrukturovaného rozhovoru s probačními úředníky ze středisek Probační a mediační služby. Sběr dat byl uskutečněn na přelomu května a června 2021 a trval celkem 3 týdny. Vzhledem k rozvolňování opatření spojených s pandemickou situací, ke kterým v tomto období docházelo, mi bylo umožněno rozhovory provést v rámci osobního setkání.

Rozhovory vždy probíhaly ve vybraném středisku Probační a mediační služby, kde probační úředník působí. Rozhovor obsahoval 15 tazatelských otázek a průměrně trval v časovém rozmezí od 20 do 30 minut. Oslovila jsem celkem 12 informantů, z toho 9 z nich souhlasilo s poskytnutím rozhovoru.

Informanti byli na začátku rozhovoru opětovně seznámeni se záměrem výzkumu a byla jim slíbena anonymita. Po souhlasu informantů byly všechny rozhovory nahrávány na záznamové zařízení v mobilním telefonu. Miovský (2006, s. 197) spatřuje jako velkou výhodu audiozáznamu, že „...zachycuje veškeré kvality mluveného slova... Tyto kvality nám metoda tužka-papír nenabídne.“ Následně došlo k ujištění informantů, že nahrávky budou využity pouze pro účely zpracování bakalářské práce, po jejím dokončení budou odstraněny a nebudou nikde mimo bakalářskou práci zveřejňovány. Po skončení rozhovoru bylo informantům poděkováno za jejich čas, ochotu a spolupráci.

5.6 Způsob zpracování dat

Po dokončení sběru potřebných informací od probačních úředníků, který proběhl formou polostrukturovaného rozhovoru byla provedena transkripce neboli přepis všech získaných audionahrávek, tedy převod mluveného slova do psané podoby. Podle Hendla (2016) představuje transkripce podmínku pro realizaci podrobného vyhodnocení. Vzhledem k počtu informantů a otázek byla pro účely zpracování dat vytvořena tabulka, která na každou otázku obsahovala jednotlivé odpovědi informantů. Tato tabulka sloužila k lepší a přehlednější orientaci v odpovědích a k jejich snadnějšímu rozboru. V získaných odpovědích u každé otázky byly vyhledávány klíčové pojmy a jednotlivé odpovědi byly mezi sebou porovnávány. Pozornost byla věnována shodám a rozdílům v odpovědích, které byly od sebe barevně odlišeny a jež byly následně použity pro výslednou analýzu.

5.7 Analýza výsledků

Tato podkapitola bude obsahovat rozbor odpovědí na jednotlivé tazatelské otázky, díky kterým bude následně umožněno odpovědět na vymezené dílčí výzkumné cíle. Veškerá zjištěná a interpretovaná data budou podkládána přímými citacemi z rozhovorů. Jeden z rozhovorů bude kompletně přepsán v příloze A na konci bakalářské práce. Pro přepsání jsem zvolila rozhovor s informantem I5.

TO 1: Jaký alternativní trest je podle Vás nejčastěji ukládán v rámci vašeho střediska Probační a mediační služby a z jakého důvodu?

První tazatelská otázka se týká nejčastěji ukládaného alternativního trestu v rámci vybraných středisek Probační a mediační služby. Mým záměrem bylo zjistit, jaké alternativní tresty jsou podle probačních úředníků nejvíce využívány a jak si vysvětlují příčiny tak častého ukládání právě tohoto alternativního trestu. U této tazatelské otázky se informanti shodovali, že nejčastěji ukládaným alternativním trestem je trest obecně prospěšných prací a dohledová agenda, čímž je myšlen alternativní trest podmíněného odsouzení s dohledem a podmíněné propuštění s dohledem.

Jako důvod pro časté ukládání trestu obecně prospěšných prací považuje většina informantů výhody, kterými uložení a výkon tohoto trestu disponuje. Jak uvedl informant I3: *„Tak má to několik důvodů. Za prvé ten trest patří mezi alternativní tresty, které mohou být celkem rychle splněny. Pakliže odsouzený ten trest odpracuje, tak je na něj hleděno jako by nebyl souzen, takže nemá záznam v rejstříku trestů nebo respektive dochází k výmazu z rejstříku trestů... Může to být i motivace odsouzeného k tomu, aby nebyl nuceně přeměněn trest podmíněčný na trest odnětí svobody. Můžeme to považovat i za velice přínosné v případech, kdy klienti nemají pracovní návyky... můžeme to považovat za motivaci pro naučení se pracovních návyků, to si myslím, že je taky dobrý. A ještě výhodou je to, že ten odsouzený prakticky může ten trest vykonávat tak, aby to nikdo nevěděl... A samozřejmě nejpodstatnější výhodou je to, že ten trest nemění sociální zázemí toho člověka, nemusí vypadnout z toho svého prostředí, může dál chodit do práce, může dál být s rodinou, byť je to náročnější...“*

U dohledové agendy si informanti vysvětlují důvody frekventovaného ukládání dohledu především tak, že se vyznačuje vysokou mírou efektivity a možností dalších úprav jako je například uložení přiměřených omezení a povinností či prodloužení zkušební doby. Informanti také zdůrazňují skutečnost, že dohled je často ukládán zejména pachatelům, kteří ho dle soudu potřebují, a to z důvodu nutnosti kontroly pachatelova chování. To potvrzuje informant I4, který uvedl: *„...Je to určeno u těch klientů, kdy je potřeba je prostě kontrolovat, hlídat.“* Toto tvrzení doplňuje výrok informanta I7: *„Jsou tam u toho ukládány nějaký povinnosti, omezení a ten soud se domnívá, že je potřeba, aby někdo dohlédl kontrolou nad povinnostmi a omezeními. Ukládají se ty dohledy u pachatelů, kde*

ten soud třeba vidí, že tam není sociální zázemí, není tam třeba práce, můžou tam být i nějaké návykové látky...“

TO 2: Který z alternativních trestů je podle Vás v rámci vašeho střediska Probační a mediační služby naopak nejméně ukládan a z jakého důvodu?

Druhá tazatelská otázka je zaměřena na nejméně ukládaný alternativní trest v rámci vybraných středisek Probační a mediační služby. Cílem této otázky je zjistit, který z alternativních trestů probační úředníci vnímají jako nejméně využívaný a z jakých důvodů. Nejméně užívaným alternativním trestem v rámci vybraných středisek Probační a mediační služby je podle probačních úředníků trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Velká část informantů se shoduje, že hlavním důvodem méně častého ukládání trestu domácího vězení oproti jiným alternativním trestům je jeho přísnost, náročnost a specifčnost. To dokládá tvrzení informanta I4: *„... jsou to specifika toho trestu, protože ten trest není vhodný úplně pro každého jako třeba obecně prospěšné práce nebo podmínka s dohledem... to domácí vězení už je specifčtější, je tam potřeba mít zajištěno bydlení, přívod elektřiny, jednak se za něj také platí, to znamená, že ti odsouzení musí být trošku finančně na tom tak, aby si dokázali ten trest uhradit. A je to vlastně nejprísnější trest před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody, takže vlastně proto i možná není tak často ukládan.“* Tvrzení informanta I4 potvrzuje informant I9, který uvedl: *„To je takovej specifickéj trest, není pro každého a je to víceméně trest, kterej je vlastně po výkonu trestu odnětí svobody nejhorší, takže se k němu přistupuje opravdu, až jako když si člověk projde obecně prospěšný práce, dohled a potom třeba trest domácího vězení.“* Ráda bych zde zmínila i výrok informanta I5, který je toho názoru, že při ukládání trestu domácího vězení hraje roli především postoj soudce: *„Důvody jsou různý, hlavně je to postoj těch soudců. Většinou ti soudci, kteří už mají letitou praxi a kteří už mají nějakou zajetou praxi, pracují tak desítky let, tak tam je trošku, jak to říct – odpor a trošku jsou z toho takoví, že nevědí, jestli ano nebo ne... byť náramky k dispozici jsou, tak prostě ty soudci to bohužel tolik neukládají a když už to uloží, tak to jsou spíš ti mladší soudci, kteří začali v nedávné době soudit.“*

V případě trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce informanti zastávají názor, že malá četnost ukládání tohoto alternativního trestu je způsobena nízkou mírou sportovního vyžití ve smyslu sportovních utkání na profesionální úrovni v dané oblasti a tím zapříčiněným upozaděním jevu fanouškovství. S tím souvisí i nízký výskyt

trestné činnosti tohoto typu. Jak uvedl informant I1: „*U toho trestu zákazu vstupu možná kdyby nám tady někdo hrál ligu, ale zase jakoby poměr tý trestný činnosti spojený s tím, že někdo dělá výtržnosti třeba na stadionech je výrazně nižší než jiný typy tý trestný činnosti.*“

TO 3: V jaké míře jsou podle Vás ukládány alternativní tresty?

Tazatelská otázka č. 3 se věnuje míře ukládání alternativních trestů. Jejím účelem je zjistit, zdali jsou alternativní tresty podle probačních úředníků ukládány v dostatečné míře. U této tazatelské otázky se všichni dotázaní shodovali, že alternativní tresty jsou ukládány a využívány v dostatečně míře. Někteří informanti však podotýkali, že by dle jejich názoru mohly být alternativní tresty využívány ještě o něco více než doposud jsou. Tento názor zastává například informant I7, který uvedl: „*S ohledem na to, když si třeba vezmu, jaký počty jsou ve věznicích, tak si pořád ještě myslím, že by mohly být ukládány i víc.*“

TO 4: Jakou roli podle Vás hraje osobnost pachatele při ukládání alternativních trestů?

Čtvrtá tazatelská otázka se zabývá důležitostí osobnosti pachatele. Skrze tuto tazatelskou otázku jsem se snažila zjistit, jakou roli podle probačních úředníků hraje osobnost pachatele při ukládání alternativních trestů. Většina informantů souhlasí s tím, že osobnost pachatele při ukládání alternativních trestů hraje podstatnou roli a představuje významný faktor, který určuje efektivitu daného alternativního trestu. S osobností pachatele je podle informantů spojena jeho případná trestní minulost. V případě, že odsouzený byl již v minulosti souzen za trestnou činnost, je podle informantů podstatné, za jakou trestnou činnost byl souzen, zdali se při výkonu uloženého trestu osvědčil či ne a zdali se dopustil recidivy. To dokládá svým tvrzením informant I8: „*Těžko dávat někomu alternativní trest, kdo má prostě 17 záznamů v rejstříku a v podstatě mu je jedno, jaké trest dostane, protože stejně žádnéj nevykoná a jediný co na něj platí, je ho prostě zavřít.*“ Za důležitý nástroj posouzení osobnosti pachatele považují probační úředníci předjednání trestu s pachatelem. Předjednání dává probačním úředníkům možnost zjistit, jaký přístup má pachatel ke své trestné činnosti, popřípadě má-li zájem o nápravu poškozeného jeho trestnou činností. Tento názor zastává i informant I5: „*...je třeba i důležitý, aby ty alternativní tresty byly předjednávány z naší strany, protože my máme možnost, už vidíme, jak ten člověk reaguje na to, když mu voláme, když mu posíláme*

pozvánku nebo ho informujeme... takže už vidíme, jaký je jeho přístup vůbec k tomu, jestli přijde na tu konzultaci úvodní, k tomu projednání. Takže ta osobnost pachatele určitě tam hraje roli velice významnou a podílí se na tom, jestli ten trest bude vykonatelný...“ Podle informantů je významným aspektem také životní styl pachatele a míra jeho spolupráce. Jak uvedl informant I7: *„...to, aby to nějak dobře fungovalo, tak je tam hodně důležitý navázání nějakýho kvalitního vztahu s tím klientem, a to ne vždy lze, pokud ten člověk je třeba nespolupracující nebo opravdu vnímá ten trest, tak že je v nějaký opozici. Tak tam většinou je pak ta spolupráce dost problematická. Takže určitě ta osobnost pachatele je fakt zásadní.“*

TO 5: Pro jaké pachatele jsou podle Vás alternativní tresty více vhodné?

Cílem této otázky je zjistit, zdali jsou podle probačnických úředníků alternativní tresty pro některé pachatele více vhodné. U této otázky se převážně objevovaly odpovědi, že alternativní tresty jsou více vhodné pro prvopachatele, mladistvé, nerecidivující nebo alespoň ne často recidivující pachatele a pro ty pachatele, kteří se trestného činu dopustili neúmyslně, z nedbalosti nebo v případě, že jejich trestná činnost byla méně závažného charakteru. Například informant I9 se k této otázce vyjadřuje takto: *„Já bych řekla, že pro kohokoliv... určitě jako mladiství nebo prvopachatelé, to je jasný, ale i se mi někdy osvědčilo pro člověka, co měl víc záznamů v rejstříku trestů a už měl třeba opravdu něco za sebou. Tak pak jsem tady měla i takový chlapy, co strávili půl života ve výkonu trestu a ten dohled absolvovali řádně. Ale určitě v první řadě prvotresty, mladiství.“*

TO 6: Co považujete při ukládání alternativních trestů za důležité?

Šestá tazatelská otázka se zaměřuje na aspekty ukládání alternativních trestů, jež jsou podle probačnických úředníků důležité. Odpovědi informantů se jednoznačně shodovaly, že podstatné při ukládání alternativních trestů je zejména předjednání. Předjednání dává probačnickým úředníkům možnost zjistit o pachateli důležité informace, které jsou potřebné pro následné uložení vhodného alternativního trestu soudem. Jak odpověděl informant I6: *„No ten kontext jakoby podívat se na to. Proto si myslím, že ta úloha Probační služby je docela důležitá v rámci toho přípravného řízení, že ten soudce toho člověka zná ze spisu, moc neví právě o tom jeho životním stylu. A tak právě, abysme my tady mohli zmapovat... co to je za člověka, jak žije, jaký jsou jeho možnosti a podle toho nasadit na něj nějaký adekvátní alternativní trest.“* V rámci předjednání může probační úředník zhodnotit například jaký postoj zaujímá pachatel ke své trestné činnosti, zdali přijímá vinu, chce

vzniklou situaci řešit, má zájem o náhradu škody a v případě, že se nejedná o prvopachatele, jak k uloženým trestům přistupoval v minulosti a podobně. Díky předjednání se stává alternativní trest daleko více efektivnějším, což potvrzuje výrok informanta I8: *„Důležité je to předjednat s tím člověkem... Už v těch raných fázích se ten člověk nakontaktuje a projednají se s ním vůbec ty možnosti, jaký ten alternativní trest mu lze uložit. Tím se rozhodně pak zvyšuje efektivita výkonu toho trestu.“*

TO 7: Jak hodnotíte výchovný či nápravný dopad ukládání alternativních trestů na mladistvého a dospělého jedince?

Sedmá tazatelská otázka se týká výchovného či nápravného dopadu ukládání alternativních trestů. Jejím záměrem je zjistit, jestli probační úředníci spatřují vyšší míru účinnosti ukládání alternativních trestů v případech, kdy je pachatelem mladistvý. U této tazatelské otázky se podle odpovědí informanti rozdělili do dvou skupin. První skupina zastávala názor, že ukládání alternativních trestů má na mladistvého jedince větší výchovný či nápravný dopad než na dospělého jedince. To potvrzuje výrok informanta I8: *„Tak u těch mladistvejch to jako bez debat funguje. Samozřejmě určitý procento těch pachatelů jakoby sklouzlo na tu kriminální kariéru... ale zpravidla u těch mladistvých pachatelů ty alternativy fungují.“* Podobného názoru je i informant I1: *„Obecně u osob mladistvých se samozřejmě sleduje primárně výchovnej rozměr toho trestu... Zpravidla by to mělo být tak, že ten vliv výchovný u mladistvého je vyšší než u toho dospělého.“* Druhá skupina byla tvořena informanty, kteří vnímají výchovný či nápravný dopad, ať už na mladistvého nebo dospělého jedince, jako individuální záležitost. K těmto informantům patří například informant I4, který uvedl: *„...je to hodně, hodně individuální, ale jsou jak u mladáků, tak i u dospěláků tací, kteří po jednom potrestání si z toho vezmou to ponaučení a už se prostě nechťej dál dopouštět. Zas tam trošičku hraje roli, co je to za trestný čin, jestli je to úmysl, nedbalost, v jaké je to míře, jestli to bylo v období, kdy člověk dozrával, dospíval, byl v partě nějakých kámošů a spáchal nějakou trestnou činnost a tím to skončí, protože si uvědomí, že takhle nechce fungovat, je to hodně individuální... určitě nějaký ten výchovný dopad tam je, ale ne na každého.“* Stejně to vidí i informant I6: *„Upřímně si myslím, že je to spíš o tý osobnosti, že někdo udělá třeba nějakou chybu v mladický nerozvážnosti, je to nedbalostní trestný čin, neudělal to schválně nebo se dostal do složité situace, udělal to jednou, poučil se a už to nebude opakovat. Pro někoho to je ale naopak životní styl, kterým se žíví a tam ten trest nebude mít asi moc velký dopad, ať je jakýkoliv.“*

TO 8: Jak hodnotíte elektronický monitoring v rámci výkonu trestu domácího vězení?

Účelem osmé tazatelské otázky bylo zjistit, jak probační pracovníci hodnotí elektronický monitoring v rámci výkonu trestu domácího vězení, a to především z toho důvodu, že elektronický monitoring představuje stále vcelku novou záležitost. Informanti se z velké části shodují a elektronický monitoring hodnotí pozitivně. Elektronický monitoring představuje pro informanty mnohem průkaznější kontrolu u trestu domácího vězení. Jak uvedl informant I2: „*Myslím si, že to hodně usnadňuje tu kontrolu dotyčného.*“ Informant I7 uvedl i několik výhod, které spatřuje v zavedení elektronického monitoringu: „*Má přínos vlastně v tom, že je schopný monitorovat toho pachatele, dá se říct 24 hodin... má to i jakýsi psychologický efekt vlastně na ty klienty. Věřím, že ten trest je mnohem efektivnější... ten systém je nepřetržitě sleduje a hlásí, takže já to určitě vnímám jako přínosný a myslím si, že i ten soud to víceméně vnímá jako jiný trest, než když tam jsou ty namátkové kontroly.*“

TO 9: Jaká je podle Vás účinnost elektronického monitoringu ve srovnání s namátkovou kontrolou?

Další tazatelská otázka se týká srovnání původní namátkové kontroly, která dříve představovala jediný způsob kontroly u trestu domácího vězení a elektronického monitoringu zavedeného od roku 2018. Informanti hodnotí systém elektronického monitoringu při výkonu trestu domácího vězení jako více efektivní oproti namátkové kontrole. Jak uvedl informant I3: „*Tak samozřejmě tam je ta účinnost vyšší... jak se ten člověk hne mimo tu zónu, kde se má pohybovat, tak to hnedka hlásí vlastně závady, hnedka se ty pracovníci zkontaktují s tím odsouzeným, zjišťují, co se děje, jakto, že není v ten daný čas na tom daném místě a tak dále.*“ Často informanti také zmiňují, že v době, kdy ještě nebyl elektronický monitoring zaveden a probíhala kontrola trestu domácího vězení pouze pomocí namátkových kontrol, byla ze strany odsouzených mnohem větší tendence tento trest porušovat. To potvrzuje informant I9: „*...porušení člověka, co nemá náramek bylo častější. S tím náramkem se nestalo, že by mi někdo vlastně porušil... ale bez toho náramku jsme ty lidi přistihli.*“ Informant I5 uvedl, že se v době, kdy elektronický monitoring nebyl v provozu, setkával v rámci namátkové kontroly s i takovýmito situacemi: „*...měli jsme i zkušenosti, že u tý namátkové kontroly si ti odsouzení vedli*

jakousi statistiku, jak, kdo z nás, kdy jezdí, jaký dny třeba častěji, snažili se v tom najít nějakou logiku, kdy by kdo mohl přijet.“

TO 10: Autoři výzkumu z roku 2004 uvádí, že hlavní překážkou u výkonu trestu obecně prospěšných prací je nechuť odsouzených pracovat, jejich neochota k výkonu tohoto trestu, nedostatek a komplikované sjednávání míst pro výkon trestu obecně prospěšných prací. **Jaká je podle Vás současná situace ohledně výkonu trestu obecně prospěšných prací?**

U této tazatelské otázky jsem se rozhodla využít již provedeného a zpracovaného výzkumu z roku 2004, který se týkal uplatňování alternativních trestů, odklonů a činnosti Probační a mediační služby. Výzkum probíhal formou dotazníkového šetření a respondenti byli tvořeni ze soudců a státních zástupců. Tento výzkum byl zveřejněn v knize s názvem Vybrané problémy sankční politiky. Autoři tohoto výzkumu, Rozum, Zeman, Přesličková (2005) uvádí, že hlavní překážkou podle respondentů u výkonu trestu obecně prospěšných prací je nechuť odsouzených pracovat, jejich neochota k výkonu tohoto trestu, nedostatek a komplikované sjednávání míst pro výkon trestu obecně prospěšných prací. Informanty jsem na začátku této tazatelské otázky seznámila s tímto výrokiem a následně se jich ptala, jak vnímají současnou situaci ohledně výkonu trestu obecně prospěšných prací. Cílem tazatelské otázky č. 10 bylo zjistit, zdali se situace změnila a případně, jak k této změně došlo.

Informanti se převážně shodují, že se situace ohledně výkonu trestu obecně prospěšných prací zlepšila a k této změně došlo díky předjednání, které předchází nevhodnému uložení trestu obecně prospěšných prací. Dojde tím ke zjištění postojů pachatele k tomuto druhu trestu a pachatelových podmínek. Podmínkami je myšlen především zdravotní stav a způsob obživy. Může se stát, že daný pachatel vykonává zaměstnání, které je tak časově náročné, že neumožňuje splnění trestu obecně prospěšných prací. Jak uvedl informant II: *„Osobně si myslím, že tím, že se ty tresty předjednávají, že se dost věcí jakoby protříbí. Ten člověk samozřejmě, když se s ním tady potkáme a je už z něj patrný, že je nemotivovaný k výkonu trestu obecně prospěšných prací, tak samozřejmě, je-li to možný, tak my dáme nějakou možnou alternativu jinou, protože, řeknu, když je to kamionář, kterej jezdí prostě do zahraničí a 6 dní v týdnu je pryč a ten soud by mu uložil tenhle typ trestu a on by měl někde pracovat, řeknu, 200 hodin, tak tam opravdu není schopen to ani vykonat.“* Podle většiny informantů se již u tohoto trestu neobjevují překážky jako

komplikované sjednávání a nedostatek míst. Stávalo se však, že jisté komplikace se sjednáváním a dostatkem míst se objevily v souvislosti s epidemiologickou situací. Informant I3 popisuje například i takovéto potíže, které nastávají při sjednávání míst: „Nemůžu říct, že by tady u nás byl nedostatek míst. Je jich dostatek, ale máme málo poskytovatelů pro specifické skupiny odsouzených, jako třeba právě pro lidi, co jsou bezdomovci, co užívají návykové látky anebo třeba když je to za závažnou trestnou činnost... Takových poskytovatelů není mnoho.“ Zbylí informanti se shodují, že v některých aspektech se tato situace příliš nezměnila. Situace podle jejich názoru zůstala stejná v případě neochoty k výkonu trestu obecně prospěšných prací a nechuti odsouzených pracovat. Informant I9 se k této otázce vyjadřuje takto: „Já si myslím, že se to, až tak nezměnilo, že ti odsouzení tady nám třeba při předjednání trestu obecně prospěšných prací naslibují, jak budou pracovat, u soudu taky, ale pak jako prostě nechtějí. Nejsou zvyklí pracovat, nikdy pořádně nepracovali a ten trest nevykonají. Takže si myslím, že to platí, docela.“

TO 11: V případě neplnění některého z alternativních trestů je možné přistoupit k přeměně alternativního trestu na nepodmíněný trest odnětí svobody. **Jak podle Vás působí na pachatele, který se úmyslně dopouští maření výkonu trestu, přeměna stávajícího alternativního trestu na trest odnětí svobody?**

Tazatelská otázka č. 11 se zabývá přeměnami alternativních trestů na trest odnětí svobody v případě jeho neplnění. Záměrem této tazatelské otázky bylo zjistit, zdali má podle probačních úředníků přeměna stávajícího alternativního trestu na trest odnětí svobody smysl u pachatele, který úmyslně neplní uložený alternativní trest. Většina informantů zastává názor, že i v případě, kdy se pachatel úmyslně dopouští maření výkonu alternativního trestu, má následná přeměna na trest odnětí svobody výchovný či nápravný dopad. Tohoto názoru je například i informant I2, který uvedl: „Pokud je to opravdu použito hnedka, že pokud závažně poruší podmínky toho alternativního trestu a přijde ta přeměna, tak si myslím, že to je dobře, ale musí to přijít včas. Pokud on by dál porušoval podmínky toho trestu, soudce by mu dával šanci, nechával by ho porušovat dál, tak si myslím, že to nemá ten výchovný dopad.“ Informanti se také převážně shodují na tom, že výchovný či nápravný dopad přeměny alternativního trestu závisí i na dalších okolnostech, jako je například typ člověka a jeho osobnostní nastavení. Informant I5 jako další důležitý aspekt vnímá zkušenost pachatelů s trestem odnětí svobody: „No tak to taky záleží na tom, jaká je jejich předchozí zkušenost s výkonem trestu, zdali už v minulosti ve

výkonu trestu byli či nikoliv, pokud to jsou recidivisty, kteří stráví půlku života ve výkonu trestu, tak pro ně asi tenhle následek není úplně tak drastický. Oni s tím tak nějak počítají, jsou s tím uvědomeni a asi jim to úplně v uvozovkách nedělá velký problém. Ba naopak u lidí, kteří v minulosti ve výkonu trestu nikdy nebyli nebo pokud to jsou mladiství nebo v blízkém věku mladistvým, tak pak to uvědomění, že soud jim ten trest přemění, může být až katastrofální.“ Informanti z velké části souhlasí s tím, že u některých pachatelů nemusí vůbec dojít k přeměně alternativního trestu a postačí pouze předstupu přeměny, a to návrh na přeměnu alternativního trestu v trest odnětí svobody. Jak uvedl například informant I3: „Je to individuální, někdo potřebuje nakopnout tím návrhem na přeměnu a vzpamatuje se, dělá, někomu ani to nepomůže.“ Objevil se i názor, že přeměna alternativního trestu v trest odnětí svobody v případě úmyslného neplnění alternativního trestu výchovný či nápravný dopad postrádá. Informant I8 se k této otázce vyjádřil takto: „Já jsem pracoval ve věznici dlouhou dobu, takže si myslím, že ne. Jako jak na koho samozřejmě. Pokud se tam dostane člověk jakoby omylem, může se to stát, ten život se někdy prostě vyvrbí způsobem, kterým ten člověk nechce a prostě do toho vězení se dostane, ale pokud je osobnostně vyzrálý... tak prostě si řekne, tohle není prostředí, kde se chci objevit znova.“

TO 12: Máte nějaké návrhy na zlepšení výkonu alternativních trestů?

Cílem této tazatelské otázky bylo zjistit, zdali probační pracovníci mají nějaké přínosné návrhy na zlepšení výkonu alternativních trestů. U této tazatelské otázky někteří informanti přicházeli se zajímavými myšlenkami na zlepšení výkonu alternativních trestů. Často se objevoval návrh na větší vytížení Probační a mediační služby, kdy informanti apelovali na to, aby se k nim dostávalo, co nejvíce případů na předjednání a předešlo se tak nevhodně ukládaným alternativním trestům a rychlejší proces v případě přeměny alternativního trestu v trest odnětí svobody. Zajímavý návrh měl například informant I3: „Líbilo by se mi, kdyby odsouzení, kteří jsou odsouzeni za zanedbání povinné výživy, za výkon trestu obecně prospěšných prací byli nějakým způsobem finančně ohodnoceni a ty peníze šly těm maminkám v rámci výživného... Protože oni pracují zadarmo a měli by pracovat hlavně za peníze, aby platili výživný.“ Považuji za důležité zdůraznit problém, se kterým se v rámci některých středisek Probační a mediační služby probační pracovníci potýkají, a to s nedostatkem vhodných programů a návazných služeb pro pachatele. Na tento problém upozornil informant I4: „...kdy třeba pro mladistvé osoby, ale i třeba pro dospělé... máme strašně málo nabídek nějakých

programů, ať už výchovných, terapeutických, jakýchkoliv a vlastně i ty následný služby ve smyslu drog, ale i nějaký psychologický poradenství, psychiatři, dětské nebo pro mladistvé to je vůbec bída, to tady vůbec není. Takže jako spíš ty návazné služby by bylo fajn jako ve vztahu k těm trestům, aby třeba v rámci těch podmínek se mohli ukládat nějaké povinnosti, což mi jako nemůžeme.“

TO 13: Jak hodnotíte legislativní zakotvení výkonu alternativních trestů?

Tazatelská otázka č. 13 se týká legislativního zakotvení výkonu alternativních trestů. Účelem této tazatelské otázky je zjistit, jak probační úředníci hodnotí legislativní ukotvení výkonu alternativních trestů. Současnou legislativu ohledně výkonu alternativních trestů hodnotí informanti převážně kladně. Začátkem roku 2022 proběhne změna v legislativě, kdy bude probačním úředníkům dána větší pravomoc při úkonech v rámci výkonu alternativních trestů, s čímž jsou informanti také spokojeni. Zajímavý pohled na legislativní zakotvení ohledně alternativních trestů prezentoval například informant I3: „*Tam teďka dojde k velké změně... myslím si, že to zakotvení je u nás pořád mladá disciplína, která se vyvíjí a která není ještě úplně pevná a hledá se nejlepší fungování pro naši mentalitu, pro naši zemi. Myslím si, že jako v tuhle chvíli, nevím, nevidím v tom potíže, že by to bylo špatně, ale vidím v tom, kam se to může vyvíjet a něco se daří prosazovat opravdu a že dochází k těm změnám, což je fajn.“*

TO 14: Jakých změn je podle Vás v tomto směru potřeba?

Tato tazatelská otázka se vztahuje k té předchozí, která se ptala na hodnocení legislativního zakotvení výkonu alternativních trestů. Tazatelská otázka č. 14 se soustřeďuje na změny, které jsou podle probačních úředníků v oblasti legislativního zakotvení alternativních trestů potřeba. Jak bylo zmíněno výše, určité změny v rámci legislativy jsou již v procesu a od začátku roku 2022 je budou moct probační úředníci uplatňovat. Informanti se u této otázky shodovali, že příliš nepocitují potřebu změny v tomto směru, a to zejména z toho důvodu, že zásadní změny, které dříve vnímali jako nutné se již podařilo prosadit a budou v příštím roce zavedeny. Jak uvedl informant I7: „*Víceméně ty věci, který mně z mého pohledu by se líbily, tak se teď jako hodně podařilo tady prosadit... Určitě jako hodně přínosný vnímám to, že bude možnost dávat podnět k soudu třeba i na zrušení vlastně dohledu u těch trestů, kde prostě vidíme, že je ten účel dohledu naplněný, protože to zbytečně zatěžuje ty probační úředníky a vlastně by jim to mohlo uvolnit ruce pro práci s klienty, kde je to prostě potřeba.“* Následující změna, která

bude nově zavedena do činností Probační a mediační služby a informanti ji často zmiňovali, je možnost změny místa při výkonu trestu obecně prospěšných prací. I přes velké množství plánovaných změn, přišel například informant I6 i s dalším návrhem na změnu, kterou by v rámci legislativy rád prosadil. Informant I6 uvedl tento návrh: „...mocht si podat stížnost. Když nám soud rozhodne o tom, že pachatel, kterej nechodil, neplnil povinnosti, konal další trestnou činnost, se osvědčil, tak do toho si podat třeba stížnost. Abysme měli to právo se k tomu ještě nějak vyjádřit, když nás pak pověřují tím dohledem.“

TO 15: V jaké míře se podle Vás shoduje legislativní zakotvení ohledně výkonu alternativních trestů s následně uplatňovanou praxí?

Poslední tazatelská otázka je zaměřena na hodnocení shody legislativního zakotvení ohledně výkonu alternativních trestů s následně uplatňovanou praxí z pohledu probačních úředníků, kteří tuto praxi ve svém zaměstnání každodenně vykonávají. K této tazatelské otázce informanti vyjadřovali velmi podobné názory, a to že legislativní zakotvení ohledně výkonu alternativních trestů je ve shodě s uplatňovanou praxí. Pouze informant I3 a informant I5 zmínili některé drobné neshody. Informant I3 sdělil skutečnost, že se občas stává, že u trestu obecně prospěšných prací nejsou dodržovány některé lhůty. Jak uvedl: „...může se stávat, že tam nejsou dodržovaný ty lhůty a ty lidi pracujou přesto, že by už dělat neměli nebo soud je tak benevolentní, že prodlužuje a prodlužuje lhůty...“ Informant I5 poukázal na komplikace, které mohou vzniknout v důsledku opomenutí některých důležitých kroků soudem: „...vlastně pokud se ukládá trest obecně prospěšných prací trestním příkazem, tak by to mělo být vždycky po předjednání vlastně s Probační službou, občas se nám stávalo, že některý soudy to bez předjednání ukládaly trestním příkazem. Pak se může stát ten případ, že třeba uloží trest obecně prospěšných prací člověku, který je vlastně třeba upoután na vozík...“ V souvislosti se shodou legislativy a následně uplatňované praxe upozornil informant I6 na dřívější neshody, které jsou však nyní již odstraněny. Jako příklad zmínil případ, kdy byl v zákoně ukotven elektronický monitoring, ale reálně ho nebylo možné využít.

5.8 Shrnutí empirické části

Empirická část je tvořena výzkumem, jehož cílem bylo zjistit jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí ukládání a výkon alternativních trestů. Výzkum proběhl v podobě polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor byl realizován s 9 z 12

oslovených informantů z vybraných středisek Probační a mediační služby na pozici probační úředník. Na základě zodpovězení tazatelských otázek informanty budou v této podkapitole následně zodpovězeny i dílčí výzkumné cíle.

Úkolem **dílčího výzkumného cíle 1** bylo zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí míru a efektivitu ukládání alternativních trestů. Informanti se shodli, že míra ukládání alternativních trestů je dostatečná. Jako nejčastěji ukládaný trest zmiňovali trest obecně prospěšných prací a dohledovou agendu, čímž je myšlen alternativní trest podmíněného odsouzení s dohledem a podmíněné propuštění s dohledem neboli parole. Příčinou častého ukládání právě těchto alternativních trestů jsou podle informantů výhody, kterými tyto tresty disponují a jejich vysoká míra efektivitu. Naopak nejméně využívaný alternativní trest je trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, a to především z důvodu jejich specifčnosti. Za nejvíce důležitý faktor, který ovlivňuje efektivitu ukládání alternativních trestů považují informanti možnost předjednání. Díky předjednání jsou probační úředníci schopni určit, zdali navrhovaný alternativní trest bude pro daného člověka vhodný nebo je potřeba uvažovat o zvolení jiného alternativního trestu, čímž se následně zvyšuje účinnost uložení konkrétního alternativního trestu. Na účinnost ukládání alternativních trestů má podle informantů podstatný vliv také osobnost pachatele. Pravděpodobnost vyšší míry efektivitu uložení alternativního trestu je také u pachatelů s určitými charakteristikami jako například v případě, že jde o méně závažnou trestnou činnost, neúmyslný či nedbalostní trestný čin, pokud je odsouzený prvopachatelem, mladistvým či nerecidivujícím pachatelem. Podle některých informantů má uložení alternativního trestu větší výchovný či nápravný dopad na mladistvého než na dospělého jedince, což by mohlo znamenat, že uložení alternativního trestu je více efektivní u mladistvých jedinců než u dospělých. Ostatní informanti však nesouhlasí a uvádí, že výchovný či nápravný dopad je individuální záležitost nezávislá na věku člověka a odkazují se na výše zmíněné charakteristiky, které podle nich mají mnohem větší vliv na míru efektivitu ukládání alternativních trestů.

Dílčí výzkumný cíl 2 měl zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí průběh a efektivitu výkonu alternativních trestů. V rámci tohoto dílčího výzkumného cíle se zabývám zejména průběhem a efektivitou výkonu alternativního trestu domácího vězení v souvislosti se systémem elektronického monitoringu a trestu obecně prospěšných prací. Výkon trestu domácího vězení v nynější podobě s možností

využití elektronického monitoringu je podle informantů mnohem efektivnější než jeho dřívější forma, kdy byla kontrola pachatelů uskutečňována pouze prostřednictvím namátkových kontrol. U trestu domácího vězení s namátkovými kontrolami byla větší tendence porušovat tento trest, zatímco nyní se tak podle informantů děje ojediněle. Informanti vnímají trest domácího vězení s použitím elektronického monitoringu jako mnohem přísnější druh alternativního trestu. Situace ohledně výkonu alternativního trestu obecně prospěšných prací se oproti minulosti také zlepšila. Jak už bylo výše zmíněno, velkou roli při ukládání alternativních trestů hraje předjednání, kterým se předchází nevhodnému uložení některého z alternativních trestů. U trestu obecně prospěšných prací tomu není jinak. Nejen že předjednání zvyšuje efektivitu ukládání alternativních trestů, ale zvyšuje i následně efektivitu jeho výkonu. Pro efektivní výkon trestu obecně prospěšných prací je předjednání podle informantů klíčovou složkou. Eliminují se tím případy odsouzených, pro které je tento trest z určitého důvodu nevykonatelný nebo jsou k výkonu tohoto trestu nemotivovaní a je zřejmé, že trest nevykonají. Jedna z tazatelských otázek v rámci tohoto dílčího výzkumného cíle byla zaměřena i na případné neplnění alternativních trestů a jejich následnou přeměnu v nepodmíněný trest odnětí svobody. Podle většiny informantů má situace, kdy dojde u pachatele, který se úmyslně dopouští maření výkonu alternativního trestu, k přeměně na trest odnětí svobody, výchovný či nápravný dopad. V případě následného podmíněného propuštění s dohledem, může mít předchozí zkušenost s výkonem trestu odnětí svobody za následek větší snahu a míru spolupráce ze strany pachatele, což může posléze zapříčinit vyšší míru efektivitu výkonu této alternativy k trestu odnětí svobody. Informanti také poukazují na skutečnost, že výchovný či nápravný dopad, který s sebou přeměna nese, závisí také na dalších okolnostech jako je například osobnostní nastavení pachatele nebo případná přítomnost minulé zkušenosti pachatele s trestem odnětí svobody. Současné nastavení výkonu alternativních trestů připadá informantům dostatečně kvalitní, ale i přesto se z jejich strany objevily některé návrhy na vylepšení a zefektivnění výkonu alternativních trestů. Informanti často uváděli, že pocítují potřebu většího vytížení Probační a mediační služby ve smyslu počtu případů, které se k nim do středisek dostávají k předjednání. Někteří informanti také navrhovali jako přínosné, zrychlení procesu v případě přeměny alternativních trestů na trest odnětí svobody. Za podstatné považují zmínit problém, se kterým se některá střediska Probační a mediační služby potýkají a prostřednictvím provedeného rozhovoru na ně upozorňují, a to je nedostatek programů pro pachatele, ať

už výchovných či terapeutických a návazných služeb, které by mohly zefektivnit výkon uloženého alternativního trestu.

Záměrem **dílčího výzkumného cíle 3** bylo zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí legislativní zakotvení výkonu alternativních trestů. Informanti hodnotí legislativní zakotvení výkonu alternativních trestů kladně. V rámci legislativního zakotvení výkonu alternativních trestů upozorňují na chystané změny v legislativě, které jsou nyní v procesu a začátkem příštího roku budou zavedeny do praxe. V souvislosti s nadcházejícími změnami v legislativě informanti nevnímají přílišnou potřebu dalších změn. Jeden z informantů ale i tak přišel s návrhem na změnu. Bylo by podle něj užitečné, kdyby bylo probačním úředníkům umožněno podat si stížnost k soudu v případech, kdy je soudní rozhodnutí v rozporu s podklady, které mu byly z Probační a mediační služby dány. Někteří informanti upozorňují na drobné odchylky v porovnání legislativního zakotvení a uplatňované praxe jako je například občasné nedodržování lhůt nebo opomíjení důležitosti předjednání ze strany soudu. Většina informantů však zastává názor, že legislativní zakotvení výkonu alternativních trestů se shoduje s následně uplatňovanou praxí.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak pracovníci a pracovnice Probační a mediační služby hodnotí ukládání a výkon alternativních trestů. V teoretické části jsem se nejdříve zabývala vymezením a definicí základních pojmů, které byly tvořeny pojmy trestný čin, pachatel, alternativní trest, probace a mediace. Teoretická část se dále zaměřovala na koncept restorativní justice, kde byla popsána jeho definice, význam, základní myšlenky konceptů restorativní a retributivní justice a jejich porovnání a základní principy konceptu restorativní justice. Dalším tématem byla Probační a mediační služba. Tato kapitola se soustřeďovala na popis obecných informací ohledně Probační a mediační služby, na její definici, organizační strukturu, historii probace a mediace a na její činnosti, které byly rozděleny do tří kategorií – probační činnosti, mediační činnosti a práce s mladistvými a nezletilými. Poslední kapitola se zabývala alternativními tresty, jejichž výkonem je pověřena Probační a mediační služba. Začátek této kapitoly byl zaměřen na smysl alternativních trestů, negativní dopady trestu odnětí svobody, pobyt ve vězení, důvody vzniku alternativních trestů a výhody jejich ukládání. V rámci poslední kapitoly byly popsány alternativní tresty podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem, domácího vězení, obecně prospěšných prací, peněžitého trestu, zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a další alternativní tresty.

Empirická část se zabývala výzkumem provedeným v rámci bakalářské práce. Pro realizaci výzkumu byla zvolena kvalitativní strategie. Výzkum proběhl formou polostrukturovaného rozhovoru, který obsahoval celkem 15 tazatelských otázek. Rozhovor byl proveden s 9 z 12 oslovených informantů. Informanti byli tvořeni probačními úředníky z vybraných středisek Probační a mediační služby v Královéhradeckém kraji. V empirické části byl popsán hlavní výzkumný cíl, který byl dále rozčleněn na 3 dílčí výzkumné cíle. Empirická část obsahuje také charakteristiku výzkumného souboru, organizaci a průběh sběru dat, způsob zpracování dat a samotnou analýzu výsledků. Zpracované výsledky byly následně shrnuty v poslední kapitole empirické části podle jednotlivých dílčích výzkumných cílů.

Hlavním výzkumným cílem empirické části bylo zjistit, jak pracovníci/pracovnice Probační a mediační služby hodnotí ukládání a výkon alternativních trestů. V rámci výzkumu bylo zjištěno, že ukládání alternativních trestů je informanty hodnoceno kladně a jsou podle jejich názoru využívány v dostatečné míře. Za nejdůležitější aspekty

ukládání alternativních trestů, které následně ovlivňují jejich efektivitu, považují informanti předjednání trestu, osobnost pachatele, závažnost a okolnosti trestné činnosti, věk a trestní minulost pachatele. Co se týče výkonu alternativních trestů je ze strany informantů velmi kladně hodnocen elektronický monitoring v rámci výkonu trestu domácího vězení, který je nyní pojímán jako mnohem přísnější a účinnější trest. Výkon trestu obecně prospěšných prací je informanty v současnosti hodnocen také jako více efektivní, a to zejména díky předjednání. Informanti většinou zastávají názor, že přeměna alternativního trestu na trest odnětí svobody v případě úmyslného maření výkonu daného trestu s sebou nese výchovný či nápravný dopad, pokud dojde k jejímu včasnému uplatnění. Nynější nastavení výkonu alternativních trestů považují informanti převážně za dostatečně kvalitní. I přesto se ze strany informantů objevily návrhy na jejich zlepšení, jako například větší míra vytížení Probační a mediační služby v souvislosti s počtem případů k předjednání nebo zrychlení procesu přeměn alternativních trestů. S legislativním zakotvením výkonu alternativních trestů jsou informanti převážně spokojeni. Vzhledem k chystaným změnám, nepocítují informanti přílišnou potřebu dalších změn v tomto směru. Jediný návrh na změnu v tomto směru byl ohledně možnosti podat si jako probační úředník stížnost v případě, že soud nehledí na stanovisko zpracované Probační a mediační službou. Podle informantů se legislativní ukotvení výkonu alternativních trestů víceméně shoduje s následně uplatňovanou praxí.

Z výsledků výzkumu vyplývají určitá doporučení pro praxi. Za stěžejní část ukládání alternativních trestů považují informanti jejich předjednání. Hraje totiž klíčovou roli při uložení vhodného alternativního trestu konkrétnímu pachateli. Je nezbytné, aby Probační a mediační služba byla v co největší míře pověřována předjednáváním alternativních trestů. Čím větší počet případů k předjednání se do rukou Probační a mediační služby bude dostávat, o to méně bude docházet k případům s nevhodně uloženými alternativními tresty, což následně zvýší účinnost uložení i výkonu alternativního trestu, a zároveň tím dojde ke zvýšení pravděpodobnosti výchovného či nápravného dopadu na pachatele. Důležité pak v praxi také je, aby na zpracovaná stanoviska Probační a mediační službou hleděl i soudce a řídil se jimi při ukládání alternativních trestů. Dalším doporučením pro praxi, které se týká především výkonu alternativních trestů, je zrychlení procesu přeměn alternativních trestů na trest odnětí svobody, a to v případech, kdy je naprosto zřejmé, že pachatel se jeho neplnění dopouští svým úmyslným jednáním a ze své svobodné vůle. Informanti poukazují na to, že ve chvíli, kdy je tento proces zbytečně protahován a

pachatelé jsou soudem neustále dávány další šance, a to i přesto, že se na plnění trestu ze strany pachatele nic nemění, ztrácí přeměny alternativních trestů v trest odnětí svobody jakýkoliv výchovný či nápravný dopad. Na úplný závěr bych ráda upozornila na, podle mého názoru, důležitý problém, který je zároveň posledním doporučením pro praxi vyplívajícím z provedeného výzkumného šetření. Jde o nedostatek programů pro pachatele, ať už výchovných či terapeutických a návazných služeb jako je například psychologické poradenství nebo psychiatrická péče. S nedostatkem programů či návazných služeb se potýkají zejména střediska sídlící v menších okresech. Je nutné, aby se tato situace změnila. Jsem toho názoru, že účast na různých programech a možnost využít některou z návazných služeb je pro odsouzené velice přínosné, v některých případech by to mohlo pomoci vhodně doplnit uložený alternativní trest a pachatele tím směřovat k řádnému budoucímu způsobu života.

Seznam použité literatury

ARNOLDOVÁ, Anna. Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. 2., rozš. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0875-8.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HENDRYCH, Dušan. Právní slovník. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.

JANOTOVÁ, Magda. Mediace. Praha: Ústav práva a právní vědy, 2014. Právo a management. ISBN 978-80-87974-07-0.

JELÍNEK, Jiří a Zdeněk SOVÁK. Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami : a předpisy souvisící - zákon o Policii ČR, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, zákon o Probační a mediační službě, advokátní tarif v úplném znění : podle stavu k 1.1.2004. 20. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-450-1.

KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-163-7.

KARABEC, Zdeněk. Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8.

KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. Encyklopedie sociální práce. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.

MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

NOVOTNÝ, Oto, Tomáš GRIVNA, Pavel ŠÁMAL a Rudolf VOKOUN. Trestní právo hmotné. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-509-0.

PŘESLIČKOVÁ, Hana, Radek GAJDOŠ a Miroslav KRUTINA. Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice: informativní brožura pro obce, nevládní organizace a účastníky trestního řízení. Praha: Český helsinský výbor, 2003. ISBN 80-86436-14-4.

ROZUM, Jan, Petr ZEMAN a Hana PŘESLIČKOVÁ. Vybrané problémy sankční politiky. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. ISBN 80-7338-042-0.

SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN, ed. Encyklopedie českých právních dějin. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2017. ISBN 978-80-7418-282-2.

SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H. Beck, 2000. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-350-7.

SVOBODA, Ivo. Úvod do studia Mediace a probace. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005. ISBN 80-7318-261-0.

ŠÁMAL, Pavel. Přípravné řízení trestní. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-741-3.

ŠTĚRBA, Vladislav. Penologie. Praha: Armex, 2007. Skripta pro střední a vyšší odborné školy. ISBN 978-80-86795-48-5.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

TROUSIL, Michal a Veronika JAŠÍKOVÁ. Úvod do tvorby odborných prací. Vyd. 2., rozš. Hradec Králové: Gaudemus [i.e. Gaudemus], 2015. ISBN 978-80-7435-542-4.

URBAN, Lukáš. Sociologie aplikovaná v bezpečnostně právní praxi. 2., dopl. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005. ISBN 80-7251-182-3.

Zákony

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Transformační tabulka.....	24
Tabulka 2 – Charakteristika informantů.....	28

Seznam příloh

Příloha A – Přepis rozhovoru s informantem I5

Příloha A – Přepis rozhovoru s informantem I5

Rozhovor ze dne 10. 6. 2021

Tazatel (T): Na začátek bych se Vás chtěla zeptat jaký alternativní trest je podle Vás nejčastěji ukládán v rámci vašeho střediska Probační a mediační služby a z jakého důvodu?

Informant I5 (I5): „No tak u nás je jednoznačně trest obecně prospěšných prací, to je takový úplně nejběžnější a asi největší agenda v rámci toho přípravného řízení. A z jakého důvodu? Tak má to řadu výhod, jak pro toho odsouzeného v tom, že vlastně odsouzený nemusí do výkonu trestu, může být na svobodě, takže odpadá tam vlastně ten proces prizonizace, může chodit do zaměstnání, ve svém volném čase teda vykonává ten trest. Má to i samozřejmě řadu finančních výhod, že za něj se pak neodvádí nějaký náklady, který jsou na výkon trestu, takže i z tohohle důvodu si myslím, že je ukládán těmi soudy nejčastěji a výhodou taky hlavně pro toho odsouzeného je, že po výkonu toho trestu dochází automaticky pak k zahrazení, takže má vymazanej vlastně resjtrík trestů v tý věci daný. Tak jestli stačí takhle stručně?“

T: „Jo, určitě.“

T: Který z alternativních trestů je podle Vás v rámci vašeho střediska Probační a mediační služby naopak nejméně ukládán a z jakého důvodu?

I5: „Tak nejméně bych ted'ka řekla, že ten trest domácího vězení. To je v minimálních případech, spíš je využíván ten náramek v rámci vlastně nahrazení vazby než v rámci toho klasického trestu domácího vězení. Důvody jsou různé, hlavně je to postoj těch soudců. Většinou ti soudci, kteří už mají letitou praxi a kteří už mají nějakou zajetou praxi, pracují tak desítky let, tak tam je trošku, jak to říct – odpor a trošku jsou z toho takoví, že nevědí, jestli ano nebo ne. Trošku chybí i nějaký PR, mně přijde, těm náramkům, aby se o tom víc jakoby ta odborná veřejnost se třeba dozvěděla. Takže asi bych asi, že to domácí vězení je tak nějak nejmíň, byť náramky k dispozici jsou, tak prostě ty soudci to bohužel tolik neukládají a když už to teda uloží, tak to jsou spíš ti mladší soudci, kteří začali v nedávné době soudit.“

T: V jaké míře jsou podle Vás ukládány alternativní tresty?

I5: „*Tak myslím si, že v celkem vysoké míře, hodně se teďka využívají i peněžité tresty. Řekla bych, že právě nejvíce jsou využívány ty obecně prospěšný práce. Na druhém místě teda pak ty alternativní tresty ve smyslu peněžitého trestu, to často bývá. Takže v míře poměrně vysoké i pak co se týká dalších trestů, které nejsou spojeny vlastně s přímým trestem odnětí svobody. Můžeme tam defacto počítat i třeba podmíněné odsouzení s dohledem, který pak má na starosti teda kolegyně. Ale vždycky je to soud od soudu, ta praxe těch soudů se vlastně liší, ale myslím si, že u nás je ta nakloněnost ukládání těch alternativních trestů poměrně vysoká, a to i ze strany třeba státního zastupitelství, kteří sami ty alternativní tresty navrhuji tomu soudu.*“

T: Jakou roli podle Vás hraje osobnost pachatele při ukládání alternativních trestů?

I5: „*Tak určitě velkou, protože hlavně u lidí, kde už je to třeba recidiva, kdy to jsou známí recidivisti, mají prostě několik i desítek záznamů v rejstříku trestů, tak tam se většinou snižuje účinnost a vykonatelnost vůbec toho alternativního trestu. Takže osobnost toho pachatele hraje velkou roli, a proto si myslím, že je třeba i důležitý, aby ty alternativní tresty byly předjednávány z naší strany, protože my máme možnost, už vidíme, jak ten člověk reaguje na to, když mu voláme, když mu posíláme pozvánku nebo ho informujeme, že třeba orgány činné v trestním řízení uvažují o uložení alternativního trestu, takže už vidíme, jaký je jeho přístup vůbec k tomu, jestli přijde na tu konzultaci úvodní, k tomu projednání. Takže ta osobnost pachatele určitě tam hraje roli velice významnou a podílí se na tom, jestli ten trest bude vykonatelný nebo naopak ten člověk seže už na začátku a bude se muset přistoupit k nařízení nějakého náhradního trestu.*“

T: Pro jaké pachatele jsou podle Vás alternativní tresty více vhodné?

I5: „*Tak určitě si myslím, že jsou vhodné pro pachatele neúmyslných trestných činů, dopravní nehody třeba, což se někdy bohužel stává, někdy třeba i s následkem smrti. Takže u těch, kde chybí úmysl, člověk se nechtěl ničeho dopustit, ale vzniklo to vlastně z nějakého neúmyslného počínání a tam si myslím, že jako uložení nepodmíněného trestu velice může zasáhnout i tu jeho rodinu, práci, ztráta rodiny, sociálního zázemí. Pak si myslím, že to je velice vhodné u mladistvých a samozřejmě u prvopachatelů. Myslím si, že je pořád lepší, když je někdo prvopachatel a dostane alternativní trest, jako jsou třeba obecně prospěšný práce, než když třeba dostane podmínku, protože přece jenom to, že musí někam jít, vzít, já nevím, do ruky lopatu, vzít do ruky hrábě a odpracovat tam 300*

hodin, tak to asi na něj má větší výchovnej efekt, než když dostane roční zkušební dobu, kdy jenom soudce sleduje, jestli vede řádněj život nebo ne. Tady opravdu ten alternativní trest, třeba ty obecně prospěšný práce, ten člověk opravdu pocítí, může se do příště více zamyslet nad tím svým jednáním a chováním, co ho vlastně v důsledku může čekat, kdyby se dopustil něčeho dalšího.“

T: Co považujete při ukládání alternativních trestů za důležité?

I5: „Tak určitě posouzení celý ty věci, zdali třeba v minulosti měl alternativní trest uložený, jak k němu přistupoval, jestli ho řádně vykonal či naopak nedostavoval se, byly tam z naší strany písemné výzvy. A určitě je fajn, když je to ve fázi, že to má u sebe státní zastupitelství, tak když nás kontaktujou s žádostí o spolupráci a my vlastně se můžeme k tomu případnému uložení alternativního trestu vyjádřit, pracujeme s tím člověkem, kontaktujeme i tu druhou stranu, pokud je tam nějaký poškozený, tak jsem v kontaktu i s ním, takže i důležitý je celkově přístup, jak k tomu v té fázi obviněný nebo obžalovaný vlastně přistupuje, jaký má náhled na trestnou činnost, zda má nějakou snahu uhradit třeba škodu, kterou způsobil trestnou činností. Co je hodně důležitý nebo co by bylo fajn, kdyby se opravdu vždycky snažili třeba uložení toho alternativního trestu propojit s námi s tím, že my bysme jim dali nějaký stanovisko a zjistili bysme, jestli to tam je vhodné a je tam nějaká pravděpodobnost toho, že ten trest bude po uložení vlastně vykonatelný.“

T: Jak hodnotíte výchovný či nápravný dopad ukládání alternativních trestů na mladistvého a dospělého jedince?

I5: „Já si fakt myslím, že hlavně u toho mladistvýho je fajn, když ten člověk dostane třeba ty obecně prospěšný práce i v nějaký jako nižší verzi, 100, 150 hodin a vlastně pocítí následky z toho svého trestního jednání tím, že si to bude muset vlastně odpracovat, což mladý nejsou třeba vždycky zvyklí, než když dostane nějakou podmínku, kde vlastně defacto jako v uvozovkách nemusí pro to nic udělat, uplyne mu zkušební doba a on se osvědčí. Takže právě výkon toho trestu může, i když dostane třeba peněžitej trest, že musí třeba na brigádu a na ten peněžitej trest si vydělat ty peníze, tak už musí pro to udělat nějakou aktivitu a do budoucna to pro něj může být motivace k tomu, aby dál nepáchal. A u dospělýho jedince záleží hodně na osobnosti jedince na tom, jestli je prvotrestaný, jakou má trestní minulost, jak se k tomu v minulosti stavěl, jestli má třeba nějaký pracovní návyky. Asi nemá smysl ukládat peněžitej trest u jedince, kterej je v exekuci, je v insolvenční, má vysoký dluhy a už dopředu víme, že nebude schopen ten peněžitej trest

uhradit. Proto je fajn, kdy to s náma všechno konzultujou ty orgány činné v trestním řízení a my ten trest můžeme předjednat a zjistit právě i tyhle ty okolnosti.“

T: Jak hodnotíte elektronický monitoring v rámci výkonu trestu domácího vězení?

I5: „No tak domácí vězení je zrovna moje agenda, kterou tady mám na starosti. Já jsem zažila vlastně jak původní verzi, kdy jsme si domácí vězení chodili kontrolovat namátkově, fyzicky a pak i když v roce 2018 přišel vlastně elektronický monitoring neboli náramky. Musím hodnotit, že ten elektronický monitoring je jako opravdu efektivní kontrola a dlouhodobá toho odsouzeného, vlastně permanentní, protože pokud jsme jezdili namátkově, tak to bylo opravdu už od toho slova namátkově, takže jsme přijeli jednou za 2 dny, jednou za 5 dnů, za týden. Takže ty lidi často měli tendence porušovat ten trest domácího vězení, kdežto u toho elektronického monitoringu jsou vlastně pod permanentní kontrolou v době, kdy se mají oni zdržovat v tom daném obydlí. Takže když on to má nastavený od 17 hodin odpoledne do 7 hodin do rána, tak on je v tomhle čase permanentně kontrolován a jakýkoliv porušení je ihned tím systémem zaznamenáno, námi dáno na vědomí a ten jedinec si může nést následky v tom, že mu ten trest můžou proměnit na nepodmíněný trest. Takže to hodnotím jako velice efektivní.“

T: Jaká je podle Vás účinnost elektronického monitoringu ve srovnání s namátkovou kontrolou?

I5: „Jo, tak už jsem teďka teda říkala. Jo, měli jsme i zkušenosti, že u ty namátkové kontroly si ti odsouzení vedli jakousi statistiku, jak, kdo z nás, kdy jezdí, jaký dny třeba častěji, snažili se v tom najít nějakou logiku, kdy by kdo mohl přijet. Kdežto opravdu i sami říkají, že u toho elektronického monitoringu, to , že mají na noze ten náramek, že vědí, že jsou vlastně v tu dobu, kdy se mají zdržovat doma, sledovaný, tak si nedovolí tolik jako v době, kdy ten náramek jsme ještě neměli a bylo to formou té namátkové kontroly fyzickýma osobama.“

T: Našla jsem výzkum, který proběhl v roce 2004 a jeho autoři uvádí, že zjistili, že hlavní překážkou u výkonu trestu obecně prospěšných prací je nechuť odsouzených pracovat, jejich neochota k výkonu tohoto trestu, nedostatek a komplikované sjednávání míst pro výkon trestu obecně prospěšných prací. **Jaká je podle Vás současná situace ohledně výkonu trestu obecně prospěšných prací?**

I5: „Já tohle teda vůbec nemám na starosti, ale samozřejmě v minulosti jsme dělali všichni všechno i teďka samozřejmě jsme zastupitelný, pokud něco, takže budu povídat spíš ze své minulé zkušenosti. Ano, někdy to byla opravdu neochota, že když slyšeli, jako že jim může být uloženo až 300 hodin, tak se jim obracely panenky. Někdy ba naopak to je třeba to, že oni mají takové zaměstnání, které je vlastně neslučitelné s těmi časovými možnostmi, které nabízí vlastně ten poskytovatel. Komplikovaný to je často u třeba řidičů mezinárodní kamionové dopravy, kdy oni vlastně celý týden jezdí a pak jsou buď víkendy tedy třeba doma s rodinou, což by samozřejmě více času chtěli trávit doma s rodinou, ale zas se může stát, že třeba v místě toho bydliště nebo v okolí má ten trest zrovna nařízený u poskytovatele, který prostě víkendy vůbec neumožňuje, ale je možný jenom ty pracovní dny, kdy on je vyjetej. Takže v tomhle případě je fajn, když nám to pošlou třeba na předjednání právě ještě před uložení toho trestu, abychom my zjistili, jestli je vůbec reálný, vykonatelný, aby ten člověk kvůli tomu nemusel dát třeba výpověď v práci, změnit zaměstnání. Jsou opravdu některá zaměstnání, kdy to je velice problematický skloubit ty časové možnosti. Tohle byla pak častá zkušenost, že třeba ten výkon zaměstnání se prostě neslučoval s tím harmonogramem nebo těma časovými možnostma toho poskytovatele. Občas se nám stalo, že tam byli nějaký třeba zdravotní komplikace. Už se nám stalo, že byl třeba nařízený trest obecně prospěšných prací člověku, který je na vozíku, protože ten soudce to uložil třeba trestním příkazem, aniž by toho člověka vlastně viděl, a to je pak velká komplikace, když vám přijede na projednání toho trestu člověk, kterej je upoután na vozík a tam je prostě ten trest nevykonatelný. Takže i z tohohle důvodu vždycky apelujeme na to, že je fajn nám to poslat k předjednání, abysme zjistili, jestli i zdravotní stav vůbec umožňuje výkon toho trestu. No a pak jsou prostě lidi, u kterých víme, že ty pracovní návyky tam prostě nejsou, to jsou lidi, který nikdy nepracovali, jsou zvyklí žít ze sociálních dávek, nemají prostě ty pracovní návyky, nějakou pracovní morálku, neumí chodit včas, přesně, když se domluví s poskytovatelem, že přijdou na 8, tak oni neprijdou vůbec nebo přijdou třeba odpoledne. Takže tam pak je samozřejmě problém v tom, aby byl ten trest do budoucna řádně vykonán.“

T: A myslíte si, že ta situace už je lepší oproti roku 2004?

I5: „Tak jo, to si myslím, že je, akorát k tomu přispělo i to, že ty orgány v trestním řízení, bych řekla, více spolupracují s tou Probační službou. Častěji nám to posílají k předjednání toho trestu, takže od nás vlastně už mají stanovisko buď kladný nebo záporný k uložení toho trestu. To si myslím, že tu situaci zlepšilo.“

T: V případě neplnění některého z alternativních trestů je možné přistoupit k přeměně alternativního trestu na nepodmíněný trest odnětí svobody. Jak podle Vás působí na pachatele, který se úmyslně dopouští maření výkonu trestu, přeměna stávajícího alternativního trestu na trest odnětí svobody?

I5: „No tak to taky záleží na tom, jaká je jejich předchozí zkušenost s výkonem trestu, zdali už v minulosti ve výkonu trestu byli či nikoliv, pokud to jsou recidivisty, kteří stráví půlku života ve výkonu trestu, tak pro ně asi tenhle následek není úplně tak drastickéj. Oni s tím tak nějak počítají, jsou s tím uvědomeni a asi jim to úplně v uvozovkách nedělá velký problém. Ba naopak u lidí, kteří v minulosti ve výkonu trestu nikdy nebyli nebo pokud to jsou mladiství nebo v blízkým věku mladistvým, tak pak to uvědomění, že soud jim ten trest přemění, může být až katastrofální. Často se pak boje nastoupit do toho výkonu trestu, tím se samozřejmě dopouští opět zase maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání, takže další trestný činnosti, za který jim hrozí nějaká trestní sazba. Takže my na ně vždycky apelujeme, už i při tom předjednání toho trestu jim říkáme, že v případě, kdy ten trest nebudou vlastně řádně vykonávat, tak hrozí to, že jim soud ten trest obecně prospěšných prací nebo jakýkoliv jiné alternativní trest přemění vlastně na ten nepodmíněnej trest, kdy už budou muset fakticky nastoupit do toho výkonu trestu. Jsou tací, kteří se toho zaleknou a začnou ten trest alternativní řádně plnit už od začátku. Jsou tací, kteří začnou ho plnit, ale v průběhu tu motivaci nějakým způsobem ztrácejí a pak bohužel teda, byť jim třeba soud při veřejným zasedání dá i několikrát šanci ten trest dovykonat, doplatit ten peněžitý trest, ale pokud oni ani tu poslední šanci nevyužijí, tak bohužel už jiná cesta není. A my jim pokaždý říkáme, že naším cílem jako probačních úředníků není dostat ty lidi zpátky do výkonu trestu, ba naopak je provést buď tou zkušební dobou nebo tím alternativním trestem tak, aby se osvědčili nebo řádně ten trest vykonali a bylo to všechno v pořádku, ale je to v jejich rukách. Jestli to chytanou za ten špatnej konec, tak jako bohužel my s tím až zas tak neuděláme.“

T: Máte nějaké návrhy na zlepšení výkonu alternativních trestů?

I5: „*Tak možná by se daly nějaký třeba legislativní úpravy, ale to asi není úplně v našich možnostech, ale opravdu apelovat na to, aby přece jenom se zvýšily ty možnosti na to, aby nám ty státní zastupitelství a soudy ještě před tím, než budou ukládat ty alternativní tresty nebo o nich budou vůbec uvažovat, tak aby nám je poslali vlastně ten případ jako k předjednání. Abysme měli šanci si toho člověka sem pozvat, zjistit jakej je jeho postoj k případnému uložení toho alternativního trestu, jak se k tomu vůbec staví, aby pak ten soud nebo státní zastupitelství od nás měli nějaký podklad, aby se spíš zvýšil ten počet případů, který nám budou posílat k tomu předjednání. No to jediný mě tak napadá.*“

T: Jak hodnotíte legislativní zakotvení výkonu alternativních trestů?

I5: „*Tak myslím si, že celkem dobře. Ted'ka bude i nějaká novela, která by měla platit od ledna 2022, takže tam se to ještě nějakým způsobem změní, ale myslím si, že jinak asi já v tom nevidím žádný problém jako, že by tam byly nějaký výrazný problémy, který by nám bránily, nějakým způsobem omezovaly naši činnost.*“

T: Jakých změn je podle Vás v tomto směru potřeba?

I5: „*Přemýšlím... Tak třeba fajn, co jsme navrhovali a co by bylo třeba dobrý i možná by to zrychlilo nějaký časový možnosti, třeba mě napadá u těch obecně prospěšných prací, pokud třeba člověk potřebuje udělat změnu místa výkonu toho trestu, doted'ka to funguje tak, že se vlastně dá soudu žádost a pak se mění třeba ten poskytovatel, tak pokud by třeba tyhle možnosti měla přímo Probační služba. Že by třeba změnu místa výkonu trestu obecně prospěšných prací, že bysme tím nezatěžovali ty soudy, ale mohli bysme si to vlastně dělat my sami. Myslím si, že tohle bylo i ted'ka navrženo, nevím teda jak to dopadlo, jestli to od toho ledna příštího roku bude, ale myslím, že by tam třeba zrovna tohle mělo být zakotveno.*“

T: „*Já si myslím, že to dopadne.*“

I5: „*Jo, tak to by bylo fajn.*“

T: Na závěr bych se Vás chtěla zeptat v jaké míře se podle Vás shoduje legislativní zakotvení ohledně výkonu alternativních trestů s následně uplatňovanou praxí?

I5: „*Tak myslím si, že ve většině se to tak jako všechno vzájemně prolíná a funguje. Občas se nám stávalo, protože vlastně pokud se ukládá trest obecně prospěšných prací trestním*

příkazem, tak by to mělo být vždycky po předjednání vlastně s Probační službou, občas se nám stávalo, že některý soudy to bez předjednání ukládaly trestním příkazem. Pak se může stát ten případ, že třeba uloží trest obecně prospěšných prací člověku, který je vlastně třeba upoután na vozík, má amputovanou nohu nebo prostě není schopen výkonu toho trestu. Ale jinak si myslím, že tak jako se to vzájemně tak nějak doplňuje, prolíná.“

T: *„Moc děkuju, že jste si na mě udělala čas a za ochotu a spolupráci na mém výzkumu.“*

I5: *„Jo, to není vůbec zač.“*